

ISSN 2738-0343

РЕПУБЛИКА СРБИЈА

УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА

**ОДЕЉЕЊЕ ЗА ИНФОРМАЦИОНО-ДОКУМЕНТАЦИОНЕ
И БИБЛИОТЕЧКЕ ПОСЛОВЕ**

**ИНФОРМАТИВНИ
БИЛТЕН**

**БРОЈ 11
2020.**

Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове Управе за заједничке послове републичких органа већ више од тридесет година једном месечно објављује Информативни билтен, којим обавештава кориснике о обновљеном информационо-документационом и библиотечком фонду.

Обавештавамо кориснике да БАЗИ ПРАВНИХ ПРОПИСА Одељења за информационо-документационе и библиотечке послове Управе, која је дневно ажурна и притом бесплатна, могу приступити путем следеће интернет адресе:

<http://bpp.uzzpro.gov.rs>

Из наше базе која садржи преко 130.000 прописа и преко пола милиона скенираних страна службених гласила, за свега неколико минута може се добити како важећи тако и неважећи пропис, у штампаној верзији или електронском поштом, као што се може добити и телефонским путем свака информација о статусу траженог прописа.

БИЛТЕНИ у електронском облику могу се преузети на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-bilteni.html>

Целокупан библиотечки фонд може се погледати на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-knjige.html>

Дигитална библиотека налази се на адреси:

<http://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

За коришћење целокупног фонда, као и за информације о правним прописима објављеним у службеним гласилима, корисници се могу обратити Одељењу:

1. Немањина бр. 22-26,
телефон: 3616-296, 363-1620, 363-1104, 3613-734/лок. 1620 и 1104

или електронски: **biblioteka@uzzpro.gov.rs**

Главни и одговорни уредник: Смиља Богдановић, начелник Одељења
smilja.bogdanovic@uzzpro.gov.rs

Технички уредник: Јелена Васиљевић, орг.пријема и евиденције захтева корисника

Сарадници: Гордана Јуришић, документалиста
Смиљана Павков, документалиста
Гордан Горуновић, оператер за системе базе података
Лепосава Милановић, оператер припреме података
Радмила Тубин-Михајловић, орг.пријема и евиденције захтева корисника
Дејан Станојловић, оператер за системе базе података

Лектор: Смиља Богдановић
Коректор: Јелена Васиљевић

Компјутерска обрада: Радинка Мићовић, програмер софтверских решења и
Одељење за информационо-документационе и библиотечке послове

ШТАМПА: УПРАВА ЗА ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА
Београд, Немањина 22-26

САДРЖАЈ

- 1.** Преглед одабраних правних прописа објављених у службеним гласилима Републике Србије, Аутономне Покрајине Војводине и Града Београда
- 2.** Списак претплата на дневне листове, службена гласила и часописе
- 3.** Преглед садржаја нових бројева серијских публикација
- 4.** Дигитална библиотека Управе за заједничке послове
- 5.** Преглед старих публикација
- 6.** Преглед нових књига
- 7.** Листа најчитанијих књига

1

**ПРЕГЛЕД ОДАБРАНИХ ПРАВНИХ ПРОПИСА
ОБЈАВЉЕНИХ У СЛУЖБЕНИМ ГЛАСИЛИМА
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ, АУТОНОМНЕ ПОКРАЈИНЕ
ВОЈВОДИНЕ И ГРАДА БЕОГРАДА**

УСТАВНОПРАВНИ И ПОЛИТИЧКИ СИСТЕМ

Службени гласник Републике Србије

Укази о додели одликовања, Службени гласник Републике Србије бр. 134/2020

Указ о постављењу на дужност изванредног и опуномоћеног амбасадора Републике Србије у Републици Хондурас, на нерезиденцијалној основи, са седиштем у Сијудад Мексику, Татјане Цонић, Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Уредба о изменама Уредбе о специјалној и посебним јединицама полиције, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Одлука о проглашењу Дана жалости поводом смрти Његове светости, Архиепископа пећког, Митрополита београдско-карловачког и Патријарха српског господина Иринеја, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Одлука Владе Републике Србије којом држављани Републике Албаније могу да улазе на територију Републике Србије без путне исправе, са важећом биометријском личном картом, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Одлуке о изменама Одлука о избору чланова и заменика чланова одбора Народне скупштине Републике Србије, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Одлука о утврђивању састава Парламентарног одбора за стабилизацију и придруживање, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Одлука о утврђивању састава сталних делегација Народне скупштине Републике Србије у међународним парламентарним институцијама, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Одлука о избору Повереника за заштиту равноправности, Бранкице Јанковић, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Правилник о обједињеном захтеву за одобрење, односно продужење привременог боравка и издавање дозволе за рад странцу, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Решење о престанку рада на положају директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејану Јонићу, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Решење о постављењу вршиоца дужности директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Матића, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Решење о престанку рада на положају заменика директора Управе за заједничке послове републичких органа, Мирославу Симуновићу, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Решење о постављењу вршиоца дужности заменика директора Управе за заједничке послове републичких органа, Катарине Зрилић, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Решење о престанку рада на положају помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, др Милку Палибрку, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Решење о постављењу вршиоца дужности помоћника директора Управе за заједничке послове републичких органа, Дејана Закића, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Одлука о избору Покрајинске владе, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 56/2020

Одлука о избору председника и чланова одбора Скупштине Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 56/2020

Одлука о изменама Одлуке о избору председника и чланова одбора Скупштине Аутономне Покрајине Војводине, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 60/2020

ФИНАНСИЈЕ И ПРИВРЕДА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о пореском поступку и пореској администрацији, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Закон о изменама и допунама Закона о републичким административним таксама, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Закон о изменама и допунама Закона о порезима на имовину, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Закон о изменама и допунама Царинског закона, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Закон о изменама и допунама Закона о царинској служби, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Закон о изменама Закона о регулисању јавног дуга Републике Србије по основу неисплаћене девизне штедње грађана положене код банака чије је седиште на територији Републике Србије и њиховим филијалама на територијама бивших република СФРЈ, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Уредба о изменама и допунама Уредбе о општим условима за емисију и продају државних хартија од вредности на примарном тржишту, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Уредба о центрима спољне трговине у иностранству, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Уредба о изменама Уредбе о расподели подстицаја у пољопривреди и руралном развоју у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 140/2020

Уредба о утврђивању финансијске подршке спортским организацијама у отежаним економским условима услед пандемије COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Уредба о измени Уредбе о утврђивању Програма подршке подизању иновационих капацитета јединица локалне самоуправе на територији Републике Србије за 2020. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Уредба о изменама Уредбе о утврђивању Програма управљања водама у 2020. години, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о Смерницама за примену одредаба Закона о спречавању прања новца и финансирања тероризма за обвезнике над којима Народна банка Србије врши надзор, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Одлука о изменама Одлуке о адекватности капитала банке, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Одлука о изменама Одлуке о извештавању банака, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Одлука о изменама Одлуке о роковима за усклађивање унутрашњих аката банке о управљању ризицима банке и за достављање извештаја банака, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Одлука о изменама и допунама Одлуке о начину обављања послова у вези са ефективним страним новцем између Народне банке Србије и банака, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Одлука Уставног суда Републике Србије којом се одбацује предлог за оцену уставности одредбе члана 305. став 2. Царинског закона, Службени гласник Републике Србије бр. 141/2020

Одлука о откупу дугорочних државних хартија од вредности на међународном финансијском тржишту пре рока доспећа, Службени гласник Републике Србије бр. 143/2020

Одлука о емисији дугорочних државних хартија од вредности на међународном финансијском тржишту у оквиру ГМТН Програма, Службени гласник Републике Србије бр. 143/2020

Одлука о увозу вина из Европске уније по преференцијалној стопи, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Правилник о максимално дозвољеним количинама остатака средстава за заштиту биља у храни и храни за животиње, Службени гласник Републике Србије бр. 132/2020

Правилник о подстицајима за инвестиције у прераду и маркетинг пољопривредних и прехранбених производа у сектору производње јаких алкохолних пића, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о условима и поступку давања у закуп и на коришћење пољопривредног земљишта у државној својини, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Правилник о измени Правилника о минималној садржини правила пословања пословне берзе, Службени гласник Републике Србије бр. 134/2020

Правилник о начину остваривања права на умањење основице пореза на зараде за новонастањеног обвезника, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Правилник о изменама Правилника о условима и начину рангирања лиценце организатора путовања у различите категорије, начину промене категорије лиценце, садржини захтева за издавање и обнављање лиценце, као и о условима и начину издавања свечане форме лиценце, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Правилник о изменама Правилника о врсти, висини и условима гаранције путовања, висини депозита у зависности од категорије лиценце, начину активирања, намени средстава, као и о другим условима које мора да испуни организатор путовања, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Правилник за поступање у управљању и располагању потраживањима у име и за рачун Републике Србије и Аутономне Покрајине Војводине, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Правилник о Контном оквиру и финансијским извештајима за берзе, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Правилник о Контном оквиру и финансијским извештајима за Централни регистар, депо и клиринг хартија од вредности, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Правилник о Контном оквиру и финансијским извештајима за брокерско-дилерска друштва, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Правилник о Контном оквиру и финансијским извештајима друштва за управљање инвестиционим фондовима, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Правилник о Контном оквиру и финансијским извештајима за инвестиционе фондове, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Правилник о условима и начину јавног објављивања финансијских извештаја и вођењу Регистра финансијских извештаја, Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Правилник о ваздухопловном информисању, Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Правилник о пријављивању догађаја у цивилном ваздухопловству, Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Правилник о правилима летења и пружању услуга контроле летења, узбуњивања и информисања ваздухоплова у лету, Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Правилник о посебним делатностима у ваздушном саобраћају и некомерцијалном летењу ваздухопловима који немају потврду о типу који је издала или признала Агенција Европске уније за безбедност ваздушног саобраћаја (*EASA*), Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Правилник о утврђивању усклађених износа оствареног укупног месечног прихода домаћинства, као услова за стицање статуса енергетски угроженог купца, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Фискална стратегија за 2021. годину са пројекцијама за 2022. и 2023. годину, Службени гласник Републике Србије бр. 142/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Покрајинска скупштинска одлука о Завршном рачуну буџета Аутономне Покрајине Војводине за 2019. годину, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 60/2020

Службени лист Града Београда

Решење о одређивању локација за формирање трансфер-станица са центром за сакупљање отпада и постројењем за раздвајање рециклабила на територији града Београда, Службени лист Града Београда бр. 122/2020

РАДНИ ОДНОСИ, ЗДРАВСТВЕНА И СОЦИЈАЛНА ЗАШТИТА

Службени гласник Републике Србије

Закон о изменама и допунама Закона о заштити становништва од заразних болести, Службени гласник Републике Србије бр. 136/2020

Уредба о допуни Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 138/2020

Уредба о измени и допуни Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 141/2020

Уредба о изменама и допуни Уредбе о мерама за спречавање и сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Одлука о образовању Кризног штаба за сузбијање заразне болести COVID-19, Службени гласник Републике Србије бр. 132/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о медицинско-техничким помагалима која се обезбеђују из средстава обавезног здравственог осигурања, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Правилник о изменама и допунама Правилника о утврђивању цена за лабораторијске здравствене услуге на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 134/2020

Правилник о допунама Правилника о номенклатури лабораторијских здравствених услуга на примарном, секундарном и терцијарном нивоу здравствене заштите, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Правилник о измени Правилника о условима и начину поступања са посмртним остацима умрлог лица, Службени гласник Републике Србије бр. 139/2020

Упутство о измени Упутства о примени Одлуке о проглашењу болести COVID-19 изазване вирусом SARS-CoV-2 заразном болешћу у делу ограничења уласка лица у Републику Србију, Службени гласник Републике Србије бр. 137/2020

Наредба о измени Наредбе о забрани окупљања у Републици Србији на јавним местима у затвореном и отвореном простору, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

ОБРАЗОВАЊЕ, НАУКА, КУЛТУРА И ФИЗИЧКА КУЛТУРА

Службени гласник Републике Србије

Одлука о оснивању Савета за стратешка питања и реформе у области образовања и васпитања и науке, Службени гласник Републике Србије бр. 134/2020

Решење о додели националног спортског признања, Службени гласник Републике Србије бр. 133/2020

Решење о додели националног спортског признања, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Правилник за реализацију акције „Право на прву шансу”, Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 58/2020

РАЗНО

Службени гласник Републике Србије

Индекси потрошачких цена за октобар 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Подаци о просечним зарадама и просечним зарадама без пореза и доприноса по запосленом, за септембар 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Податак о висини просечне зараде по запосленом, за трећи квартал 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Податак о просечној заради у Републици Србији исплаћеној за период од октобра 2019. до септембра 2020. године, Службени гласник Републике Србије бр. 144/2020

Службени лист Аутономне Покрајине Војводине

Усклађени динарски износи из Тарифе покрајинских административних такси,
Службени лист Аутономне Покрајине Војводине бр. 59/2020

2

СПИСАК ПРЕТПЛАТА НА ДНЕВНЕ ЛИСТОВЕ, СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА И ЧАСОПИСЕ ЗА ПОТРЕБЕ БИБЛИОТЕКЕ УПРАВЕ У 2020. ГОДИНИ

ДНЕВНИ ЛИСТОВИ И ЧАСОПИСИ

1.	АЛО
2.	БЛИЦ
3.	ВЕЧЕРЊЕ НОВОСТИ
4.	ВРЕМЕ
5.	ДАНАС
6.	ИЛУСТРОВАНА ПОЛИТИКА
6.	ИНФОРМЕР
7.	КУРИР
8.	НЕДЕЉНИК
9.	НИН
10.	ПЕЧАТ
11.	ПОЛИТИКА
12.	СРПСКИ ТЕЛЕГРАФ

СЛУЖБЕНА ГЛАСИЛА

1.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
2.	СЛУЖБЕНИ ГЛАСНИК РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ – МЕЂУНАРОДНИ УГОВОРИ
3.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ АП ВОЈВОДИНЕ
4.	СЛУЖБЕНИ ЛИСТ ГРАДА БЕОГРАДА

СТРУЧНИ ЧАСОПИСИ

1.	КОРАЦИ: часопис за књижевност, уметност и културу
2.	ЛИПАР: часопис за књижевност, језик, уметност и културу
3.	PC PRESS
4.	ПРАВНА ПРАКСА: часопис за примену прописа

ОСТАЛЕ СЕРИЈСКЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ

1.	БИЛТЕН ДРЖАВНОГ ПРАВОБРАНИЛАШТВА
2.	БИЛТЕН ЈАВНИХ ФИНАНСИЈА
3.	БИЛТЕН МИНИСТАРСТВА ДРЖАВНЕ УПРАВЕ И ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ
4.	БИЛТЕН РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ
5.	БИЛТЕН УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
6.	МЕСЕЧНИ СТАТИСТИЧКИ ПРЕГЛЕД
7.	САОПШТЕЊА РЕПУБЛИЧКОГ ЗАВОДА ЗА СТАТИСТИКУ

3

ПРЕГЛЕД САДРЖАЈА НОВИХ БРОЈЕВА СЕРИЈСКИХ ПУБЛИКАЦИЈА

(497.11)

ISSN 1821-4320

Билтен Уставног суда

2019

РЕПУБЛИКА
СРБИЈА
УСТАВНИ СУД

САДРЖАЈ

Реч редакције	5
І ИЗАБРАНИ АКТИ УСТАВНОГ СУДА ДОНЕТИ У ПЕРИОДУ ЈАНУАР – ДЕЦЕМБАР 2019. ГОДИНЕ	17
ПОСТУПАК ЗА ОЦЕНУ УСТАВНОСТИ И ЗАКОНИТОСТИ ОПШТИХ АКТА, КАО И ЗА ОЦЕНУ САГЛАСНОСТИ ОПШТИХ АКТА С ОПШТЕПРИХВАЋЕНИМ ПРАВИЛИМА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА И ПОТВРЂЕНИМ МЕЂУНАРОДНИМ УГОВОРИМА	19
І. ЗАКОНИ И ДРУГИ ОПШТИ АКТИ НАРОДНЕ СКУПШТИНЕ	21
– Закон о изменама и допунама Закона о буџетском систему – Одлука ГУз-418/2014, са издвојеним мишљењем*	23
– Закон о привредним коморама – Одлука ГУз-249/2016	40
– Закон о пензијском и инвалидском осигурању – Одлука ГУз-130/2017	55
– Законик о кривичном поступку – Решење ГУз-62/2018, са издвојеним мишљењем*	70
– Закон о привременом уређивању начина исплате пензија, Закон о буџетском систему и Закон о изменама Закона о пензијском и инвалидском осигурању – Решење ГУз-351/2015, са издвојеним мишљењима*	99
– Закон о утврђивању јавног интереса и посебним поступцима експропријације и издавања грађевинске дозволе ради реализације пројекта „Београд на води“ – Решење ГУз-115/2015.	140
– Закон о извршењу и обезбеђењу – Решење ГУз-215/2013.	152
– Закон о Безбедносно-информативној агенцији – Закључак ГУз-184/2018.	156
– Закон о заштити конкуренције – Закључак ГУз-185/2018, са издвојеним мишљењем*	161
2. ОПШТИ АКТИ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА И ОРГАНИЗАЦИЈА.	169
– Ближи критеријуми за закључивање уговора о раду наставника након 65. године живота, које је донео Национални савет за високо образовање – Одлука ГУо-134/2018.	171

3. ОПШТИ АКТИ ОРГАНА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ	177
Општина и град	
– Решење о утврђивању градског и приградског превоза на територији града Зајечара	179
– Закључак ГУо-171/2018	179
Урбанизам и градња	
– Просторни план општине Бачка Паланка – Одлука ГУо-175/2015	181
– Одлука о могућности озакоњења комерцијалних и стамбено пословних објеката намењених тржишту, општине Чајетина и Одлука о измени и допуни Одлуке о могућности озакоњења комерцијалних и стамбено пословних објеката намењених тржишту, општине Чајетина – Одлука ГУо-266/2016	186
Комуналне и сродне делатности	
– Одлука о условима и начину снабдевања топлотном енергијом и Тарифни систем за обрачун топлотне енергије за тарифне купце, града Шапца – Одлука ГУо-36/2017	193
– Одлука о условима и начину држања домаћих животиња, града Краљева – Одлука ГУо-197/2017	199
– Одлука о сахрањивању и гробљима, града Суботице – Одлука ГУо-12/2018	211
– Одлука о јавним паркиралиштима, општине Стара Пазова – Решење ГУо-102/2017	219
4. ОСТАЛИ ОПШТИ АКТИ	231
Општи акти јавних установа	
– Правилник о унутрашњој организацији и систематизацији радних места Регионалног центра за професионални развој запослених у образовању Смедерево, – Одлука ГУо-98/2016	233
Општи акти јавних предузећа и других привредних друштава	
– Колективни уговор за Јавно предузеће „Пошта Србије“, Београд – Одлука ГУо-132/2018	238
– Колективни уговор код послодавца „Сава Ковачевић“ АД Врбас, Правилник о организацији и систематизацији послова (радних места) у „Сава Ковачевић“ АД Врбас, Измене и допуне Правилника о организацији и систематизацији послова (радних места) у „Сава Ковачевић“ АД Врбас и Одлука за решавање вишка запослених у „Сава Ковачевић“ АД Врбас – Одлука ГУо-189/2017	245
Други општи акти (комора, удружења, спортских и других организација)	
– Упутство за поступање адвоката током протеста упозорења са обуставом рада од 17. септембра 2014. године; које је донела Адвокатска комора Србије – Решење ГУо-492/2014	250

– Одлука Скупштине Адвокатске коморе Србије о организовању протеста са обуставом рада адвоката на целој територији Србије почев од среде 17. септембра 2014. године, до испуњења захтева, од 13. септембра 2014. године – Закључак ИУо-501/2014	254
– Правилник о регистрацији, статусу и трансферу играча Фудбалског савеза Србије и Правилник о допуни Правилника о регистрацији, статусу и трансферу играча Фудбалског савеза Србије – Закључак ИУо-48/2018.....	257
ПОСТУПАК РЕШАВАЊА СУКОБА НАДЛЕЖНОСТИ	259
– Сукоб надлежности између органа управе и прекршајног суда за даље вођење покренутог прекршајног поступка – Решење ШПУ-92/2019	261
– Сукоб надлежности између органа управе и прекршајног суда за поступање у прекршајном поступку – Решење ШПУ-23/2019	265
– Сукоб надлежности између редовног суда и Уставног суда за одлучивање о захтеву за заштиту права на суђење у разумном року у извршном поступку – Решење ШПУ-55/2019	267
– Сукоб надлежности између редовног суда и Уставног суда за вођење поступка и одлучивање о повреди права на суђење у разумном року у више судских поступака – Решење ШПУ-80/2019	269
– Сукоб надлежности између Министарства унутрашњих послова – Одељење саобраћајне полиције и прекршајног суда за вођење прекршајног поступка – Решење ШПУ-137/2019	271
ПОСТУПАК ПО УСТАВНОЈ ЖАЛБИ	275
1. Уставне жалбе из области грађанског права.....	277
Одлуке	
<i>Општи грађанској правни односи</i>	
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава Републике Србије – Одлука Уж-3208/2017	277
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-6240/2014.....	282
– нису повређена права на правично суђење и на једнаку заштиту права – члан 32. став 1. и члан 36. став 1. Устава – Одлука Уж-3893/2015.....	289
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-808/2016.....	300
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-5073/2016 (Уж-151/2016)	306
– повреда права на правично суђење и права на правно средство – члан 32. став 1. и члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-9076/2016.....	310
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-5903/2016.....	317

– повреда права на суђење у разумном року и права на правно средство – члан 32. став 1. и члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-296/2016.....	323
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8437/2016.....	332
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8583/2017.....	337
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-4411/2014.....	349
– повреда права на суђење у разумном року – члан 32. став 1. Устава, није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-2753/2015.....	356
– нису повређена права на правично суђење и на имовину – члан 32. став 1. и члан 58. Устава – Одлука Уж-3201/2015, са издвојеним мишљењем*	374
– повреда права на правично суђење и права на правно средство – члан 32. став 1. и члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-5376/2016.....	403
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8264/2016.....	407
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9168/2016.....	412
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-914/2016.....	420
– повреда права на правично суђење и права на правно средство – члан 32. став 1. и члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-3648/2017.....	430
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-3538/2017.....	433
– повреда права на правно средство – члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-7302/2017.....	439
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8243/2016.....	443
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-10959/2017.....	448
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-5069/2014.....	452
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8692/2018.....	460
– повреда права на поштовање дома – члан 8. Европске конвенције за заштиту људских права и основних слобода – Одлука Уж-2486/2017.....	464
– повреда права на имовину – члан 58. став 1. Устава – Одлука Уж-3842/2016.....	479

Породични, радни, привредни и други имовинскоправни односи

- нису повређена права на правично суђење и на правну заштиту за случај престанка радног односа – члан 32. став 1. и члан 60. став 4. Устава – Одлука Уж-3766/2016. 483
- повреда права на имовину – члан 58. став 1. Устава
 - Одлука Уж-32/2017 491
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-5575/2013. 497
- није повређено право на имовину – члан 58. став 1. Устава
 - Одлука Уж-3456/2016. 505
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-4885/2017. 508
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-12392/2018. 513
- нису повређена права на правично суђење, на једнаку заштиту права и на имовину – члан 32. став 1, члан 36. став 1. и члан 58. Устава
 - Одлука Уж-135/2016. 520
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-9138/2016. 530
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-10097/2016. 537
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-5149/2017. 543
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9122/2016 550
- повреда права на имовину – члан 58. став 1. Устава
 - Одлука Уж-6769/2018. 557
- повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава
 - Одлука Уж-9145/2017. 561
- повреда права родитеља и права на суђење у разумном року
 - члан 65. Устава и члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-4395/2017 568
- повреда права родитеља – члан 65. Устава – Одлука Уж-14395/2018, са издвојеним мишљењем* 586

Решења

- Решење о одбацивању Уж-10483/2017 610
- Решење о одбацивању Уж-1971/2018, са издвојеним мишљењем* 613
- Решење о одбацивању Уж-1961/2018 619
- Решење о одбацивању Уж-10532/2017 621
- Решење о одбацивању Уж-6807/2018 626
- Решење о одбацивању Уж-6720/2019, са издвојеним мишљењем* 629

2. Уставне жалбе из области кривичног права	647
Одлуке	
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-523/2015	647
– није повређено право на правну сигурност у казненом праву – члан 34. став 4. Устава – Одлука Уж-4596/2016	654
– није повређено право на ограничено трајање притвора – члан 31. ст. 1. и 2. Устава – Одлука Уж-8723/2016	664
– нису повређена права на правично суђење и на правну сигурност у казненом праву – члан 32. став 1. и члан 34. став 4. Устава – Одлука Уж-3578/2016	669
– повреда права на правну сигурност у казненом праву – члан 34. став 4. Устава – Одлука Уж-7705/2015	676
– нису повређена права на правично суђење, на једнаку заштиту права и на правно средство, на слободу кретања и на рад – члан 32. став 1. и чл. 36, 39. и 60. Устава – Одлука Уж-13365/2018 (Уж-2546/2014), са издвојеним мишљењем*	684
– није повређено право на ограничено трајање притвора – члан 31. ст. 2. и 3. Устава – Одлука Уж-8748/2014	692
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9926/2016	697
– није повређено право на ограничено трајање притвора – члан 31. Устава – Одлука Уж-2376/2017	706
– повреда права на хитно одлучивање о законитости лишења слободе – члан 27. став 3. Устава – Одлука Уж-2900/2016	711
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-2203/2016	716
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-5041/2016	729
– повреда права на суђење у разумном року – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-162/2017	741
– није повређено право на имовину – члан 58. став 1. Устава – Одлука Уж-5214/2016, са издвојеним мишљењима*	748
– повреда права лица лишеног слободе да без одлагања буде предато надлежном суду – члан 29. став 2. Устава – Одлука Уж-7956/2017	764
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-2718/2015	768
– повреда права притвореника – члан 30. став 3. Устава – Одлука Уж-127/2015	778
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9130/2016	788
– није повређено право на слободу кретања – члан 39. Устава – Одлука Уж-2919/2018	795

3. Уставне жалбе из области управног права	804
Одлуке	
– повреда права на суђење у разумном року – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-6233/2016.....	804
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-10968/2018.....	811
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8700/2016.....	820
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-7742/2016.....	826
– повреда права на правно средство (у односу на први оспорени акт) – члан 36. став 2. Устава, није повређено право на правно средство (у односу на други оспорени акт) – члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-273/2016.....	836
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-5357/2016.....	856
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-7917/2014.....	866
– нису повређена права на неповредивост физичког и психичког интегритета, на правно средство и на уточиште – чл. 25, 36. и 57. Устава, као и забрана враћања на територију државе на којој подносиоцу прети мучење, нечовечно или понижавајуће поступање или кажњавање – члан 39. став 3. Устава – Одлука Уж-8023/2016.....	875
– повреда права на правно средство – члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-6036/2016.....	885
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9103/2016.....	894
– повреда права на правично суђење и права на суђење у разумном року – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8802/2016.....	903
– нису повређена права на правично суђење и на имовину – члан 32. став 1. и члан 58. Устава – Одлука Уж-8905/2016.....	917
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-1791/2017.....	924
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-2916/2016.....	929
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-3535/2017.....	937
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-4610/2018.....	949
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-11820/2018.....	958
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9271/2016.....	965

– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-5371/2017.....	971
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-8393/2016.....	985
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-7926/2016.....	993
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-712/2017.....	999
– повреда права на правно средство – члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-1044/2017.....	1006
– нису повређена права на правично суђење и на имовину – члан 32. став 1. и члан 58. Устава – Одлука Уж-8284/2016.....	1020
– повреда права на суђење у разумном року – члан 32. став 1. Устава, нису повређена права на правично суђење и на правно средство – члан 32. став 1. и члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-4414/2017, са издвојеним мишљењем*.....	1032
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-1149/2017.....	1052
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-1348/2017.....	1062
– повреда права на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-9652/2016.....	1071
– повреда права на имовину – члан 58. став 1. Устава – Одлука Уж-1783/2017.....	1083
– није повређено право на правично суђење – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-4723/2019.....	1094
– повреда права на суђење у разумном року – члан 32. став 1. Устава – Одлука Уж-11725/2019.....	1102
– није повређено право на имовину – члан 58. Устава – Одлука Уж-2858/2017.....	1109
– повреда права на правно средство – члан 36. став 2. Устава – Одлука Уж-10131/2016.....	1119
Решења	
– Решење о одбацивању Уж-4395/2018.....	1125
II ИЗАБРАНИ СТРУЧНИ ЧЛАНЦИ	1129
– ДИНАМИЧНА ФАЗА КРИВИЧНОГ ЗАКОНОДАВСТВА.....	1131
др Драгана Коларић, судија Уставног суда	
– МЕДИЈИ И КРИМИНАЛИТЕТ.....	1151
др Јован Ђирић, судија Уставног суда	
– ПРИМЕНА МЕЂУНАРОДНОГ ПРАВА У ПОСТУПЦИМА ПО УСТАВНОЈ ЖАЛБИ УСТАВНОГ СУДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ.....	1159
др Тијана Шурлан, судија Уставног суда	

– УСТАВНА ЖАЛБА – ОДБАЦИВАЊЕ ИЛИ МЕРИТОРНО ОДЛУЧИВАЊЕ – НЕДЕФИНИСАНА ГРАНИЦА СА НЕКОЛИКО МЕЂАША.....	1193
др Тамаш Корхеџ (Korhecz Tamás), судија Уставног суда	
– УСТАВНОСУДСКА ЗАШТИТА ПРАВА НА ПРАВНО СРЕДСТВО ПОВРЕЂЕНО, ОДНОСНО УСКРАЂЕНО У ИЗВРШНОМ ПОСТУПКУ	1209
Бесфорт Рамадани, саветник Уставног суда	
III ПРЕДМЕТНО-ПОЈМОВНИ РЕГИСТАР	1221

82 (05)

КОРАЦИ

КЊИЖЕВНОСТ УМЕТНОСТ КУЛТУРА

72

САДРЖАЈ

МЕЂУ ЈАВОМ И МЕД СНОМ

Звонко Карановић: <i>Нарушени кайацијетї леїа</i>	5
Драган Тодоровић: <i>Семе себе</i>	14
Мираш Мартиновић: <i>Пјесме харфашиа</i>	28
Сенка Марић: <i>Медуза је заїворила очи</i>	37
Иван Антић: <i>Дисаїи се може</i>	41
Лаура Барна: <i>Важно је имаїи воду</i>	47
Јулиа Капорњаи: <i>У мрежу ме смешїаши, Оче</i>	51
Даница М. Савић: <i>Друїо цвейїање</i>	54
Лазар Павловић: <i>Шалом, шалом</i>	58
Давид Марковић: <i>Пошаљи ми линк од линка</i>	61

ОСТАВШТИНА

Зарија Д. Вукићевић: <i>Краљевски ѱоклон</i>	69
--	----

КОРАК

Кристијан Екер: <i>La favola bella che ieri mi illuse, che oggi ti illude: Самарканд</i>	79
--	----

ФЕНОМЕНИ

Александар Б. Лаковић: <i>Слово о оїлегалу</i>	95
--	----

МЕРИДИЈАНИ

Олга Токарчук: <i>Ружни снови</i> (превод са пољског Милица Маркић)	101
Нагиб Махфуз: <i>Починиїељ неїознаїи</i> (превод са арапског Мирослав Б. Митровић)	106
Мери Оливер: <i>Не оклевај</i> (превод са енглеског Сунчица Гетер и Драган Тодоровић)	120

ОКУЛАР

Ивана З. Танасијевић: <i>Прича, ѱриїоведач и ѱриїоведна моћ: нараїивни ѱосїуїци у роману ДОКТОРА ВАЛЕНТИНА ТРУБАРА И СЕСТРЕ МУ СИМОНЕТЕ ПОВЕСТ ЧУДНОВАТИХ ДОГАЂАЈА У СРБИЈИ</i> Милисава Савића	129
Дајана Јосиповић: <i>Просїор Косїиїеве друїе сїварносїи</i>	141

ТЕРАЗИЈЕ

- Јелена С. Младеновић: *Тојла реч у разбеснелом сѝиху* (Душко Домановић: *Оно шѝо смо били*, ауторско издање, Н. Сад, 2020) ... 151
- Милена Кулић: *Поезија дечака са ѝуђе обале* (Борис Лазић: *Унуѝрашњи ѝејзак*: Културни центар Новог Сада, 2019) 157
- Дина Д. Војводић: *Музичко-истѝориоѝрафски калеидоској Краѝујева* (Мила Медиговић Стефановић: *Музичка истѝорија Краѝујева: 1818–2018*, УК „Кораѝи“, Крагујевац, 2020) 161
- Дуња Бојчић: *У врѝлоѝу соѝсѝва* (Јулиа Капорњаи: *Из кайи мора*, Граматик, Београд, 2019) 165
- Милуника Митровић: *Чулни рубови сна, звук и слика* (Дејан Богојевић: *Гранични ѝревоји ѝесме*, Друштво за афирмацију културе – Пресинг, Младеновац, 2019) 170
- Милан Громовић: *Неуѝасли сан о слободи* (Марко Крстић: *Mundo Libre*, Лагуна, Београд, 2019) 174

ДОМАНОВИЋЕВОМ УЛИЦОМ

- Огњен Шестић: *Џенѝлмен сѝароѝ ковида* 181

ПАЛЕТА

- Катарина Бабић: *Андре Лундквисѝ: ѝоезија инѝимноѝ* 185

- КОРАЧАЛИ СУ 189

Издајамо из садржаја:

- Заштита извршног повериоца од уништења, оштећења или умањења имовине пописане у извршном поступку
- Статус лица ангажованог по основу уговора о допунском раду
- Право на жалбу против решења управног органа
- Стручно усавршавање државних службеника
- Дозвољеност уговарања трошкова обраде кредита
- Обавеза плаћања накнаде за одводњавање

ПРАВНА ПРАКСА
ЧАСОПИС ЗА ПРИМЕНУ ПРОПИСА

Издавач: LIBER, Београд
Главни и одговорни уредник: Милорад Добријевић
Уредник: др Слободан Р. Мартиновић
Редакција: Др Милан Бјелић, доц. др Саша Веселиновић, мр Дејан Јовановић,
доц. др Срђан Миленковић, Драгана Бунарџић, др Анкица Милојевић, Параскева Михајловић,
мр Секула Новаковић, Невена Ракић, др Весна Симовић, др Рајко Суџум

КОНТАКТ: LIBER, п. фах 10, 11030 Београд
Тел.: 011/ 75 12 989 • Моб. тел. 065/ 44 8888 2

Е – mail: pravnapraksa@ptt.rs

Е – mail за установе у области образовања: sloba1965@gmail.com

ШТАМПА: ЕтноСтил, Београд, тираж 500 примерака

CIP Каталогизација и публикацији, Narodna biblioteka Srbije, Beograd
ISSN 1820-1075 Pravna praksa (Beograd 2004), COBISS.SR-ID 114525452

САДРЖАЈ

Проф. др Велисав Марковић ЗАШТИТА ИЗВРШНОГ ПОВЕРЛИВОГА ОД УНИШТЕЊА, ОШТЕЋЕЊА ИЛИ УМАЊЕЊА ИМОВИНЕ ПОПИСАНЕ У ИЗВРШНОМ ПОСТУПКУ	3
Секула Новаковић ЗНАЧАЈ И ОСНОВНА ОБЕЛЕЖЈА СТРУЧНОГ УСАВРШАВАЊА ДРЖАВНИХ СЛУЖБЕНИКА	8
Бојана Алексић Др Срђан Миленковић ПРОДУКТИВНОСТ И ПРОФИТАБИЛНОСТ У ТРГОВИНСКИМ ПРЕДУЗЕЊИМА	17
ПИТАЊА И ОДГВОРИ	
Облици насиља и злостављања у установи за образовање и васпитање	31
Заснивање радног односа за обављање послова запосленог коме мирују права и обавезе	32
Статус лица ангажованог по основу уговора о допунском раду	32
Пробни рад у органу аутономне покрајине и јединици локалне самоуправе	32
Заснивање радног односа директора	33
Садржај обавезе дужности пажње према привредном друштву	34
СУДСКА ПРАКСА	
УСТАВНИ СУД СРБИЈЕ	35
Услови за подношење уставне жалбе	35
Право на жалбу против решења управног органа	35
Ревизија у парници из радног односа	36
Поступање суда по тужби којом се тражи обавезивање послодавца на уплату доприноса за социјално осигурање	37
Признавање стажа осигурања са увећаним трајањем	37
Овлашћење ЈКП за доношење општег акта којим се уређују начин и услови пружања грејних услуга	38
Услови за упис права својине на основу уговора о купопродаји непокретности	40
Повреда права на правично суђење - враћање национализоване имовине	40
СУДОВИ ОПШТЕ НАДЛЕЖНОСТИ	41
Примена колективног уговора	41
Пренос уговора о раду и отказ	42
Поступак отказивања уговора о раду	43

Рок за отказивање уговора о раду због повреде радне обавезе	43
Застарелост потраживања из радног односа	44
Ништавост уговора о зајму	45
Накнада штете	47
Обавеза издржавања детета	48
Престанак делатности јавног извршитеља	49
Кривично дело <i>ометање службеног лица у вршењу службене дужности</i>	50
СУДОВИ ПОСЕБНЕ НАДЛЕЖНОСТИ	51
<i>ПРИВРЕДНИ СУДОВИ</i>	51
Дозвољеност уговарања трошкова обраде кредита	51
Страначка способност министарства	51
Предлог за враћање у пређашње стање поводом пропуштања вештачења	52
Услови за постављање привременог заступника странци чије је пребивалиште непознато	52
Начело савесности и поштења	53
Обрачун ПДВ код тоталне штете из уговора о осигурању	53
Одбачај предлога за покретање поступка стечаја	54
Немогућност уговарања месне надлежности за поступак извршења	54
Привредни преступ - Закон о шумама	54
Рок за испуњење обавезе изречене пресудом	55
Могућност спровођења извршења са рачуна предузетничке радње	55
<i>УПРАВНИ СУД</i>	56
Обавеза плаћања накнаде за одводњавање	56
Престанак мандата одборника и избор новог кандидата за одборника	56
Ослобођење од плаћања пореза на размену пољопривредног земљишта	57
Жалба против решења о принудној наплати пореза	58
Оглашавање жига ништавим	58
<i>ПРЕКРШАЈНИ СУДОВИ</i>	59
<i>Царински прекршаји</i>	
Транзит и предаја робе царинском органу	59
Одузимање возила као предмета прекршаја	59
Заштитна мера одузимање предмета	59
Поступање с возилима која немају оригинални број пасије	60
Поступање у предметима са преференцијалним пореклом робе	60
Утврђивање времена извршења прекршаја код саучесника	61
Привремено одузимање предмета	62
Овлашћење МУП-а за покретање прекршајних поступака за царинске прекршаје	62
ЕВРОПСКИ СУД ЗА ЉУДСКА ПРАВА	62
Право на мирно-уживање имовине - <i>Предмет Васиљевић и Дробњаковић против Србије</i>	62
СТРУЧНА МИШЉЕЊА	
МИНИСТАРСТВО ЗА РАД, ЗАПОШЉАВАЊЕ, БОРАЧКА И СОЦИЈАЛНА ПИТАЊА	65
Премештај „ограничено способног“ запосленог на друге послове	65
Уговор о раду на одређено време за рад на пројекту чије је време унапред одређено	65
Отказ уговора о раду у току пробног рада	66
Плаћање доприноса за лице које у Србији прима уговорену накнаду, а у иностранству обавља делатност по основу које је осигурано	67
МИНИСТАРСТВО ФИНАНСИЈА	67
Пореско консолидовање	67
Порески третман прихода који физичко лице оствари по основу продаје удела који је стечен наслеђем у првом наследном реду	68
Опорезивање недовршених објеката	68
Обавеза плаћања таксе по основу подношења пријаве инспекцијским службама	69
ПРЕГЛЕД НОВИХ ПРОПИСА	71
АКТУЕЛНИ ПОДАЦИ	73

4

**ДИГИТАЛНА БИБЛИОТЕКА УПРАВЕ ЗА
ЗАЈЕДНИЧКЕ ПОСЛОВЕ РЕПУБЛИЧКИХ ОРГАНА**

Дигитална библиотека Управе за заједничке послове републичких органа

У овом и наредним бројевима Информативног билтена, корисницима ћемо ставити на увид све наслове које је библиотека Управе дигитализовала и којима могу приступити на нашем сајту: <https://www.uzzpro.gov.rs/biblioteka-digit.html>

Извод из СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ИНФОРМАЦИОНОГ ДРУШТВА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ ДО 2020. ГОДИНЕ („Сл. гласник РС“, бр. 51/2010):

3.4. Дигитални садржаји

Културно добро је опште јавно добро и потребно је обезбедити слободан и једноставан приступ што већем делу садржаја. За језике и културе са малом популацијом од изузетног значаја је да што већи део културног блага буде слободно доступан, што се посебно односи на културна, уметничка и друга дела којима је истекао рок важности ауторских права. На тај начин се повећава видљивост и интересовање најшире јавности за културна и научна дела што доводи до подизања општег културног нивоа и видљивости културе на глобалном нивоу.

Институције које располажу и управљају културним богатствима у свом раду требало би да користе нове, али већ проверене моделе отварања садржаја који доприносе увођењу иновативне праксе у свакодневном пословању и пруже свим грађанима услуге сређивања и презентовања садржаја који им је дат на управљање.

Имајући у виду и међународна и домаћа искуства, треба успоставити сарадњу културних и научно-истраживачких институција у областима истраживања, иновација и развоја нових решења за дигитализацију наслеђа, као и одговарајућу међуресорну координацију. Та сарадња се нарочито односи на проучавање, развој, прилагођавање и примену стандарда за дигитализацију и обраду, изградњу система заштите дигитализованог садржаја и његово дуготрајно чување укључујући решавање проблема миграције приликом појаве нових технологија, стандарда и физичких носилаца дигиталних информација.

Стварањем предуслова за развој програма дигитализације културног историјског наслеђа стварају се услови за развој дигиталних библиотека, електронског архива и портала о културном наслеђу Републике Србије.

Главни приоритет је да се информације о објектима од историјског, научног, уметничког, технолошког, социјалног и других садржаја дигитализују и учине доступним јавности путем интернета.

1867. година

Протоколи редовне Народне скупштине држане о миољудне 1867. године у Крагујевцу

1868. година

Зборник закона и уредба изданих у Књажеству Србији од почетка до краја 1868. године, књига XXI

1869. година

Устав Књажества Србије проглашен на Петров-дан на Великој народној скупштини држаној у Крагујевцу о Духовима 1869. године

Правила по којима се има управљати у болници Казнителног завода у Београду, 1869.

Зборник закона и уредба изданих у Књажеству Србији од почетка до краја 1869. године, књига XXII

Српска библијографија за новију књижевност 1741–1867. (саставио Стојан Новаковић), 1869.

1870. година

Зборник закона и уредба издани у Књажеству Србији од почетка до краја 1870. године, књига XXIII

Законик Стефана Душана, цара српског (1349. и 1354), издао и објаснио Стојан Новаковић, 1870.

Протоколи Народне скупштине која је држана у Крагујевцу 1870. године.

Протоколи Велике Народне скупштине држане 10. јунија 1869. године у Крагујевцу, 1870.

Царски казнени законик (копија хатихумајуна, превели с турскога оригинала Хусеин ефендија Карабеговић и Никола ефендија Краљевић, Сарајево), 1870

Димитрије Радовић: Теорија казног поступка, с погледом на Законик о поступку судском у крив. делима, за Књажество Србију, од 10. априла 1865. године, 1870.

Нил Попов: Србија и Русија од Кочине крајине до Св. Андрејевске скупштине, свезка 1, 1870.

Нил Попов: Србија и Русија од Кочине крајине до Св. Андрејевске скупштине, свезка 2, 1870.

Нил Попов: Србија и Русија од Кочине крајине до Св. Андрејевске скупштине, свезка 3, 1870.

Нил Попов: Србија и Русија од Кочине крајине до Св. Андрејевске скупштине, свезка 4, 1870.

1871. година

Зборник закона и уредба изданих у Књажеству Србији за 1871. годину, књига XXIV

Закон о пороти за Књажество Србију, 1871.

Закон о окружним штедионицама, 1871.

Измене и допуне у Закону о правозаступницима, 1871.

1871. година

Ubicini: Constitution de la Principaute de Serbie, 1871.

Протоколи Народне скупштине која је држана у Крагујевцу 1871. године

1872. година

Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији за 1872. годину, књига XXV

Речник свију вароши, варошица, села и засеока у Србији са 9 спискова и таблица, 1872.

А. Токвил: О демократији у Америци, 1872.

Протоколи Народне скупштине, држане у Крагујевцу 1872. године

1873. година

Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији у 1873/4 години, књига XXVI

Протоколи Народне скупштине која је држана у Крагујевцу 1873. године

Грађански законик за Књажество Србију обнародован на Благовести 25. марта 1844. године, 1873.

1874. година

Протоколи ванредне Народне скупштине која је држана у Крагујевцу 1874. године

1875. година

Зборник закона и уредаба изданих у Књажеству Србији у години 1875, књига XXVII

Стенографске белешке о седницама Народне скупштине држане у Београду 1874/5. године, I

Стенографске белешке о седницама Народне скупштине држане у Београду 1874/5. године, II

М. Ђ. Милићевић: Чупићи Стојан и Никола, 1875.

1876. година

А. Мајков: Историја српскога народа, 1876.

М. Ђ. Милићевић: Кнежевина Србија, 1876.

Џон Стјуарт Мил: О представничкој влади, 1876.

Протоколи Народне скупштине, држане у Крагујевцу и Београду 1875/6. године, 1876.

5

ПРЕГЛЕД СТАРИХ ПУБЛИКАЦИЈА

Излазећи у сусрет све израженијим захтевима корисника да пронађу одговор на специфична питања из професионалне праксе, кроз Информативни билтен континуирано ћемо упознати своје читаоце са садржајима старих књига из богате ризнице библиотеке Управе. Наш фонд обухвата, између осталог, и вредне писане документе који, осим документационе, имају и научну и стручну вредност. Будући да су посредни књиге од историјског значаја, као и периодична издања и друге драгоцене библиотечке целине којима располажу постојећи фондови, овим путем настојали смо да проширимо лектуру свима онима који желе да се стручно усавшавају. Напомињемо да ове књиге (из којих дајемо само изводе) могу да се користе само у читаоници библиотеке Управе за заједничке послове републичких органа.

За овај број издвајамо:

1. Јеврем Герасимовић: Старо српско право, Београд, 1925.

У наредним бројевима Информативног билтена наставићемо са приказима тематски и жанровски разноврсних публикација нашег богатог фонда.

ЈЕВРЕМ ГЕРАСИМОВИЋ

СТАРО
СРПСКО ПРАВО

ИЗДАЊЕ КЊИЖАРНИЦЕ РАЈКОВИЋА И ЂУКОВИЋА
БЕОГРАД — ТЕРАЗИЈЕ

ДЕО ТРЕЋИ

В Л А С Т И

Процес поделе три власти није се могао у старој српској држави завршити из чисто социолошких и политичких разлога. Култура, иако за оно време висока, није собом још била донела тако развијен и брз живот који би захтевао одвајање надлежности једног чиновника на више њих, па затим груписање њихово на установе, а ове у три власти. Из политичких разлога сасвим је разумљиво што је се судска власт прва образовала и одвојила: она је била од најмањег значаја за носиоца оне прве две власти, јер се односила на нешто што је већ било. Слични односи владали су између законодавних и управних надлежности извесних лица. Може се рећи да је тек било почело, не одвајање, већ ниансирање те две власти преузимањем страних елемената у позитивном праву. И да је се стара српска држава могла и даље развијати, ми ипак не бисмо наишли на одвајање власти у садашњости од власти у будућности, јер оно ни данас ни у једној држави не постоји.

Законодавна власт, ако у опште постоји, само је каналисана извршна власт. Постала од извршне власти, она у доба стварања и није могла од ње да се одвоји, јер законодавство и није било ништа друго до управа.

Иако се за нашу стару државу не може рећи да је се у њој против владоца дизала једна друга власт, и то у намери да са њоме подели највишу државну власт, јер се покушаји више мање упливне властеле да се дочепāju појединих покрајина државних престављали неку врсту сецесија; јер они нису никада ни желели да са владоцем поделе неку власт и са њиме и поред њега као равноправни да учествују у управи земљом, већ им је свакада намера била да стану на место владоца, или да се одвоје и самосталним државним животом живе, — иако једна таква струја није постојала, било је ипак у држави једне споредне власти, која је играла велику улогу у социјално-политичком погледу, а то је била Црква, па ни она није делила власт са владоцем у данашњем смислу који се даје томе појму поделе власти, тако да се за стару српску државу може слободно рећи да ни у једној грани државног живота није готово било два носиоца ма које власти чија би тек заједничка и равногласна воља ту власт стављала у покрет и живот. Чак и она власт, судска, коју је владалац био делимично територијално уступио цркви, а донекле у мањој мери и властели, није у ствари била власт у правој мери и у правом смислу те речи, већ једино једна врста прихода, па је у тој намери и пренашана на цркву,

док је код властеле тај случај био пре оригинарнији. Као што ћемо виде и готово све кривице које Црква суди биле су угрожене новчаним казнама.

Истина Црква је постојала и као засебна установа, од државе потпуно одвојена, и као таква била носилац једне власти која није ни у колико зависила ни од које световне власти. Та чисто верска власт, иако је реч о Средњем Веку, иако је сама била независна, може се у старој српској држави потпуно занемарити, јер она не само да није имала онај карактер активности и агресивности како на појединце тако и на државне власти, већ се била потпуно ставила у службу државних циљева, онако као што би данас то био случај са каквом централном организацијом добротворних друштава у најширем смислу, која би преко својих афилијираних друштава имала право, од државе у крајњој линији потпомогнуто, кажњавања социјално-педагошког својих чланова, које би се право можда и на данашње иступе проширило.

Поред свега тога, у старој српској држави можемо разликовати три власти: *законодавну, судску и управну*. Судска власт је била најсавршенија, и нама је најбоље позната. О законодавној мало што знамо, а и да су нам сачувани сви извори и споменици, ипак не бисмо имали чиме да је реконструиремо: она није била од великог значаја. Управна власт стоји у средини: њоме се, поред Законика, и многи хрисовуљи, баве; појмови су већ јаснији, организација боље изведена, чиновницима се боље знају надлежности.

Стара српска држава у Средњем Веку, и са правне и материјалне, фактичке тачке гледишта, није била ни ограничена ни неограничена монархија; она је била држава *sui generis, задружна држава*. (Овај појам овом приликом нећу објашњавати). Владалац, као и старешина задруге приватног права, (а из овога поређења не смеју се изводити све консеквенце), имао је у својим рукама сву власт, власт управну, ограничену не законом већ целисходношћу која се огледала у осећају правде, осећају његовом и његових задругара; власт управну коју је објављивао преко рудиментарних законодавних органа, коју је спроводио преко извршних органа и преко исправних (судских) органа.

ГЛАВА ПРВА

ЦРКВЕНЕ ВЛАСТИ.

Као што је већ речено српска се црква била од времена цара Василија Македонског постепено одвојила од западне цркве. Али као што је доцније то само покушавано било, тако ју је краљ Михаило Војисављевић средином X века поново био подвргао папској столици, те је зетска држава тада добила (друга половина XI века) и своју самосталну цркву, дукљанско-барску архиепископију, 18. марта 1067. г.¹⁾ Постоји мишљење да је српска црква у томе положају остала била све до времена св. Саве, да је дакле постала независна када и сама држава. Колико је до тога доба био велики утицај папске столице на прилике у Србији (иако не и на саму масу народа), види се и по томе што је и први краљ, Стеван Првовенчани, од католика био крштен и круну добио прво од папе, па је тек доцније био од свога брата венчан круном краљевском по обредима православне цркве. Западни део ондашње државе, Зета и Приморски Крајеви, остали су и доцније са том католичком самост. цркв. организацијом. Тек у источном делу, у Рашкој, у Стевановом делу, јављају се спорадичне организације византиске цркве, да их Сава почетком XIII века једном за свагда утврди. Али је тада остало још и да се и сама црква ослободи превласти Рима, а то је учинио архимандрит манастира Студенице, Сава, рукоположивши се од стране грчког патријарха за архиепископа српског. Али је правно и стварно независност српске цркве настала тек када је Сава добио дозволу да самостално именује епископе и цркву самостално уређује не тражећи за то двоје накнадних одобрења. По повратку из Никеје томе је он одмах и приступио уређујући манастире и саме цркве. За седиште нове архиепископије био је одређен новосазидани манастир Жича, подигнут као место венчања краљева рашких. Цела државна област била је подељена на још седам епископија са седиштима у познатијим манастирима и црквама. Затим су биле у свакоме владичанству одређене парохије и постављени

¹⁾ Ст. Станојевић, Борба за самосталност католичке цркве у немањинској држави, Београд 1912, стр. 23.

свештеници и остали виши чиновни. Поред цркве, Сава је организовао и калуђерски ред написав два типика, један за Хилендар, који је лиферовао готово све епископе и игумане, други за остале манастире у земљи. У XIII веку иначе ничег важнијег нема; број епископија је растао. У доба издања св. стеванског хрисовуља — 1318. — било их је 14. Неколико година доцније само 13. Тек од Душана видимо интензивнији рад. Црква се диже на степен патријаршије и постаје најзад потпуно самостална и независна, јер су дотле изабране српске архиепископе грчки патријарси про форма потврђивали.

У организацији и установи Цркве треба разликовати две власти: чисто црквену чија је област не само верско-догматична већ и дисциплинско-организациона, и световну власт која јој је од стране државе уступљена из практичних разлога више мање материјалне природе.

Подела.

Црква у ширем смислу дели се на свештенство и калуђерски ред. Прво је имало већег јавно-правног значаја као државна установа, а калуђерски ред био је од јачег социјално-политичког утицаја, иначе за правну функцију државе није био од великог значаја, ма да је био центар интелектуалног живота и вршио много већи део дериватне државне власти но остало свештенство.

Практична разлика између те две врсте била је као и свугде: док су цркве и све свештенство били део једне целине, калуђери и манастири живили су сваки за себе, аутономно, равноправно стојећи један према другоме: надлежности осталих црквених власти, сем у чисто верско-догматичним питањима, били су ослобођени.

Опште одредбе.

Цркве у опште; цркве и манастири, било приватне било државне, стоје све без изузетака у погледу вере и службе саме под поглаваром црквеним, који је до 1346 био архиепископ, а од тада патријарх. Принцип независности Цркве од световних власти изражен је у чл. 25 који гласи: „Црквама да облада господин цар и патријарх и логофет, а ин нико“ а да се ово разуме у црквеном смислу управљати њима, види се из краја чл. 45 који говори о приватним црквама, где се каже: „И да облада светитељ у тој-зи цркви духовним делом“, као и из чл. 12: „И-духовному-длгу козмици да не суде; ктс се најде от козмик судив духовному длгу, да плати 300 перпер; токмо црков да суди“, а и чл. 37 који забрањује митрополитима да се служе козмицама (лајицима) за инспекцију,

већ им наређује да шаљу по два свештена лица да она расправљају свештена питања, спорове, жалбе и тужбе. Ово се све односило на верско-догматичну власт Цркве. У питањима световно-управним, као што је речено већ, приватне цркве биле су слободне и независне; а тим пре и „царске“, то јест манастири и цркве владалаца, и то по чл. 27: „и цркви царскије да се не подлагају под цркви велије“.

Сами манастири и њихови калуђери били су природно независни од црквених великодостојника који се нису мешали у њихове унутрашње послове; то је важило и за приватне манастире. Подаривање виших звања, примање нових калуђера, унутрашњи живот манастира; — све је то било регулисано типцима који су важили за све манастире, као устав, а извесне појединости регулисане су биле или од стране ктитора при оснивању манастира, или од стране оних који су штогод манастирима прилагали. Манастир у ширем смислу преставља је једну малу епископију: имао је под собом по неколико цркава, некада и мале манастире, свештенике а не само калуђере, многе земље и људе. Иначе су, изгледа, епископи, то јест Велика Црква, и даље задржавали своју надлежност над свештенством на манастирским земљама, судећи бар по св. стеванском хрисовуљу¹⁾, јер се тамо каже да је епископу рашком остављено и на даље право да поставља свештенике, а то је он имао по чл. 11 Законика. Под тим се разуме и право прикупљања разних прихода, нарочито судских такса и казни, јер се та црквена власт у материјалном погледу једино у томе и састојала. То се види из дечанских хрисовуља, где стоји да је то право тек од епископа откупљено за извесну суму новаца и уступљено манастиру²⁾.

Свештена лица, и као сталеж и као преставници власти, била су заштићена још већим казнама но и сама властела.

Овој јачој правној заштити одговара донекле и право азила, које је, много опширније, било признато Цркви у старој српској држави но у то доба у Византији што је било. По чл. 113 држава и црква стоје на истој нози: прва је престављена двором патријарховим, друга двором владаочевим. Када кривац побегне из једног на други двор слободан је. По поређењу са чл. 112 изгледа да је такав кривац сасвим слободан, јер га чл. 113 оглашава без даљег ограничења за слободног, док по самом чл. 112 такав кривац губи своју имаовину у корист господара свога, па би могло изгледати да је овде реч само о себрима, у сваком случају о оним лицима над којима њихови господари имају какво право судства. Иначе чл. 112. говори о кривцима, а чл. 113 о заробљеницима.

¹⁾ Споменик IV, стр. 9.

²⁾ Дечанске хрисовуље, стр. 135

УРЕЂЕЊЕ СВЕШТЕНСТВА.

Под владом краља Душана, на сабору у Скопљу, српска Црква је дигнута на степен патријаршије, и тиме су, иако слабе, везе са византском Црквом сасвим прекинуте. Дотадашњи архиепископ Јанићије II постаде патријарх, а Пећ, која је 1310 постала нова архиепископска резиденција, одређена је за његово седиште. Од тада је поглавар српске цркне био патријарх који је под собом имао неколико митрополита, више епископа, неколико протопопа и велики број свештеника. Када овима додамо разне чинове у калуђерском реду, онда имамо, без обзира на главну поделу, велико и мало свештенство, како се то у изворима каже. Али се не зна тачно ко у коју групу спада. Никетић¹⁾ и Крстић²⁾ стављају у групу високог свештенства поред патријарха, митрополита, епископа, и игумана још и егзарха, што изгледа нетачно, јер су егзарси и по гласу самога Законика пре њега могли бити и световна лица, а по гласу самог Законика и нису била никакв сталан чин већ изасланици митрополита. У групу малог свештенства долазе вероватно протопоп, свештеник, калуђер и ђакон.

Патријарх је поглавар црквени и на тај положај долази избором у сабору. Архиепископ Данило у својим Животима³⁾ каже да је првога патријарха наименовао краљ, да је други био изабран на сабору у Сѐру, а трећи на једном сабору који су сазвали кнез Лазар и Ђурђе који су онда владали. По Крстићу⁴⁾, док су још били архиепископи, били су именовани од владоца у сагласности са Црквом; од времена Драгутинова и властела је у томе имала учешћа, тако да су доцније сви црквени поглавари били бирани у сабору државном. За поглавара могли су бити бирани епископи, што се ређе дешавало, или игумани, и то понајчешће они из Хилендара који су и раније дали највећи број архиепископа.

Главна дужност патријархова јесте по гласу Законика да се стара да се одржи чистота вере и да се јереси уништавају.

Ако раније архиепископе изравнамо са доцнијим патријарсима, онда можемо рећи да су они уживали право на приселицу, јер св. стеванска села не само да нису од те дужности била ослобођена, већ се изрично обавезују да дају хлеб, јечам, сено, и месо. По Душановом св. арханђеловском хрисувољу манастир му даје једнога коња на поклон када дође на славу манастирску.

Патријарх поставља митрополите и епископе.

Међу учасницима сабора он се свакада помиње на првом

1) Гласник XXVII, стр. 153.

2) Гласник IX, стр. 78.

3) „Живот српских краљева и архиепископа“, издао Ђ Даничић, Загреб, 1866, стр. 380.

4) Гласник IX, стр. 86.

месту; он и сазива сабор, али то изгледа да је једино извршење владаочеве наредбе.

Митрополија у прво време изгледа да је било свега два, иако у једном документу из доба цара Душана из године 1347¹⁾ читамо да су епископије дигнуте на степен митрополија, јер одмах ниже видимо да су појединим митрополијама по неколико епископија потчињене. Они нису били бирани већ наименовани, постављени, јер чл. 13 Законика забрањује постављање митрополита по миту. По додатку дечанском хрисовуљу види се да они нису ни у колико стајали изнад епископа: имали су иста права и вршили готово исте функције. По чл. 33 митрополит врши судство над црквеним људима на својој области, а по чл. 37 расправља и спорове верске природе између нижих чинова и то преко свога изасланика. По св. арханђеловском хрисовуљу митрополит када дође на славу добија од манастира 12 перпера или једно ждребе на поклон.

Епископи су тек били преставници праве црквене власти у држави, јер су тек они имали под својом непосредном управом, надзором и судством цркве, државне у првом реду, приватне, а донекле и владаочеве.

Цела државна област била је подељена на изванредан број епископија: у доба пред Душаном било их је 14. По чл. 13 и епископи долазе на свој положај на именовањем, вероватно од стране поглавара црквеног у сагласности са владоцем.

Оснивање нове епископије изгледа да је спадало у надлежност државног сабора: то је бар био случај са оснивањем лесновске епископије, када је, дотле, игуманат дигнут на степен епископије.

На својој области епископи су вршили тројаку власт административну, верску и судску. Административна се састојала у праву њихову да постављају свештенике по селима и градовима. То право имају само у погледу државних цркава: владаочеве су изузете, а приватне такође, јер чл. 45 даје епископима право једино да рукоположе онога кога власник цркве изабере: „разве да си је вољан баштеник да си стави свога калуђера и да га доведе светитељу, да га благослови светитељ у чијеј буде инурији“. У понеким манастирима некада су и сами епископи постављали игумане. Али и над тим приватним црквама и њиховим свештеницима епископ је надзорна власт: по чл. 65 њему се жали постављени свештеник на свога господара ако га он по закону не издржава, и епископ има право, ако га господар не послуша и после опомена, да ослободи свештеника и упути да се слободно код ког другог сопственика цркве погађа и у службу ступи.

Верска власт, поред односа између самих чинов свеш-

¹⁾ Гласил. XXVII, стр. 290.

тенства, састојала се и у духовном старању о самој пастви и у надзору над чистотом вере и учењем. По чл. 4 и 5 епископи имају право, после две или три опомене, да искључе од цркве оне верне који се огреше о прописе верске а неће да се поправе, да баце на њих анатему. Ипак је у изворима најопширније позната епископска судска власт, коју су имали над људима који су становали, ма по коме основу, на имањима епископије или појединих цркава на њеној области. По чл. 33 ово право припада митрополитима, који су били што и епископи, епископима и игуманима, који су је последњи вршили на имањима својих манастира, јер су та имања испадала из те компетенције иначе надлежног епископа. Као и код грађанских судова и овде је владалац виша инстанција. По лесновском хрисуљу¹⁾ спорови који се не могу пред епископом решити износе се пред цара, дакле као што је било прописано у Законику за спорове пред обичним редовним судијама. Остаје да се даде одговор на питање докле се стварно протезала та епископска судска надлежност, јер и сам Законик својим сл. 194 који гласи: „И глобе на црковних људијех закон. Што се суде пред црквом и пред њефалијем, и ти глобе што се осуде, да има все црква, како пише у хрисовољих. Те глобе да се узимљу на црковних људех, како је поставио господин цар закон по земљи, и да се поставе црковни људи глобарије који ће сабирати те глобе и предавати цркви а цар ни њефалија да не узима ништа“, оправдава мишљење да је било деликата који су били изван епископске надлежности, као и мишљење да се то судство није баш састојало једино у расправљању спорова или суђењу кривица. По оним местима која прописују²⁾ за које кривице поданици иду пред цара на суд, као и по оним где се цркви или манастиру признаје извесна судска надлежност³⁾, јасно је да су епископи имали право судства само у мањим кривичним делима, а пуну надлежност у грађанским парницама са изузетком спорова о земљи. У случају да се парнице стране из две епископије суд образују оба епископа (чл. 33). Најглавније, међутим, при овој судству није да се реши спор или казни кривац, већ да се наплате казне и таксе. Да су у обичним и јасним случајевима такве казне, глобе и таксе припадале цркви види се већ и из наведеног члана, а и из примера у дечанским хрисуљима. Даље, по св. стеванском

¹⁾ Гласник XXVII, стр. 294.

²⁾ По чл. 192 за издају, убиство, блуд; по чл. 163 пастирима суди државни суд за вражду, разбојништво, крађу, пријем људи, крв и земљу. У Споменуку III, стр. 11: сем издаје, помагања при бегству и вражде. Нарочито у св. арханђелском хрисуљу: за убиство, земљу, крађу коња и помагање сељацима који беже, пред краља, а за остале пред митрополита и игумана.

³⁾ У Споменуку IV, стр. 7: бој, крађа између сељака истога манастира; у Споменуку III, стр. 11, манастирски људи, за своје спорове иду пред игумана, или манастирског чиновника.

хрисовуљу владалац је тек за извесну суму новаца то право судства био откупио од епископа над земљама које поклања манастиру па га пренео на игумана. Изузетак је разуме се било, а они су увођени, као што се то лепо види из неких хрисовуља; једино у намери да се створи какав приход. Душан је тако био уступио приходе од казни и других такса у кривицама: убиству и силовању девојака¹⁾. У лесновском хрисовуљу стоји²⁾ да све има цркви припасти када има да се наплати казна или глоба за убиство; или, даље, да црква има да остане неузнемирена са својим земљама, људима, приходима, малим и великим судовима. Није потпуно јасно да ли су и цркве у тој целији располагале затворима, јер се једно место може тумачити и тако као да су световне власти те које треба да држе три месеца у затвору оне који убију управног чиновника³⁾. У сваком случају и то место служи као противдоказ мишљењу да старо српско право није знало за затвор већ само за истражни притвор.

Поред горњих прихода, епископи су имали и других. Ове су примали од свештеника на њиховој области. Та пореза звала се *димнина*, *врховина* или *бир*. Новаковић⁴⁾ каже да су оба припадала митрополиту и епископу, а бир једино свештенику. Али је по разним местима, а нарочито после дечанских хрисовуља, јасно да сва та три имена значе једно исто, наиме данак који је дужан давати сваки свештеник своме епископу (односно митрополиту тамо где он замењује епископа). Да димнина припада епископу, има довољно доказа⁵⁾. По Синтагмату свештеници су плаћали епископима поповину која је за свако село износила (од 30 домова): један перпер, два динара, један ован, шест товара јечма, 6 мерица вина, товара шест брашна и 30 кокошију⁶⁾. Ово је била димнина. А да су поповина и врховина једно и исто, видимо у дечанским хрисовуљима: на стр. 61, врховина је припадала епископу будући да стоји да му је откупљена, на стр. 64, јер су свештеници од свога епископа били откупљени, те не треба више да му плаћају ни врховину на данак у овцама ни друге данке које су раније плаћали. Да су бир и врховина једно исто види се из додатка томе хрисовуљу где се на стр. 139 и 141 помиње изјава разних доцнијих митрополита Хвосна да немају права на бир јер је једном од стране владаноца за свагда од њиховог предходника откупљен био.

О осталим приходима, који су таксене природе, неће бити говора овде.

О правној заштити епископа већ је говорено и видело се да је она била још већа но и властеле.

1) Споменик II, стр. 29.

2) Гласник XXVII, стр. 295.

3) Споменик IV, стр. 7.

4) Душанов Законик, стр. 170.

5) Гласник XXIV, стр. 24.

6) Синтагмат Матије Властара, стр. 543.

Раније, док је Црква била предмет старања самога владоца, једино су епископи и игумани узимали учешћа у избору црквеног поглавара. Од времена Драгутинова, у тим изборима учествује и властела, али су у сваком раду сабора учествовали и епископи седећи на својим одређеним местима.

Прошлой изгледа да није био неки нарочити члан у свештеничкој хијерархији, већ да је постојао само повремено и местимце. У почетку XIII века изгледа као да је он био дворски чиновник, можда највиша световна влас над Црквом, јер већ у неким хрисовуљима Стевана Првовенчаног читамо¹⁾ да су поклоњене земље и цркве које се на њима налазе изузимају од надлежности протопопа. Његов је наследник доцније био логотет. У доба Душаново протопопи су били готово изједначени са обичним свештеницима. У дечанском хрисовуљу²⁾ читамо како протопоп Прохор са својим селом има да чува стражу у црквеном граду. На супрот томе на једном месту је протопоп изједначен са властелином. По чл. 7 Законика протопопи су заиста били један изузетан чин, коме је поверен један одређени посао: патријарх треба да постави у свакоме граду и тргу по једног протопопа да враћа хришћане коју су прешли у „латинску веру“.

Свештеник, или како се онда звао просто *ѿоп*, са својом парохијом био је основа организације ондашње Цркве. Правило је било да свака парохија има једног свештеника и једну цркву, али је било и изузетака. По гласу чл. 11 било је две врсте тих парохија, сеоских и варошких, јер он наређује епископима да поставе свештенике по свим селима и варошима. То су били државни свештеници и државне цркве. Али има у изворима примера и за села без цркава, за цркве без свештеника, као и за села са више цркава и за цркву са више свештеника.

Служба свештеника састојала из свештенорадњи у цркви и ван ње. Најважније је било венчање, јер ни властела ни остали слободни људи не смеју ступати у брак без свештеничког благослова (чл. 2). Они који су ипак ступили у брак без свештеничког венчања морају се по чл. 3 разићи.

Свештеници нису морали бити у чијој служби; било их је и самосталних са својим сопственим црквама. Већ сам једном нагласио да је нетачно да су свештеници, као чиновници, примали какву плату — бир. Они су вероватно наплаћивали извесне таксе за разне свештенорадње у цркви и ван ње, али су ипак на име званичне плате имали неку награду, а то су биле оне три њиве законите. Своме епископу плаћали су врховину, али нема спомена да ли су је они само скупљали, као властела соћ, или су је лично плаћали, па колико добили добили.

1) Шафарик, о. с., стр. 7 и 8.

2) Дечањске хрисовуље, стр. 129.

Свештеници иначе нису уживали готово никакве привилегије, и били су скоро изједначени са себрима, сем ређих изузетака поменутих на својим местима.

Каква је била организација осталих вероисповести на државној области, о коме правни споменици не говоре. Оне су у сваком случају уживале потпуну слободу; једино им је пропаганда била забрањена, као што је то био случај са католицима, латинима, којима се Законик чешће бави.

УРЕЂЕЊЕ КАЛУЂЕРСКОГ РЕДА.

Као што је Црква са својим свештеницима имала државно-правни значај, тако је калуђерски ред у старој српској држави био од великог социјал-политичког утицаја. Манастири су били средишта интелектуалног живота и социјалног старања у најширем смислу: готово у сваком већем манастиру било је школа, већих или мањих болница. У једном хрисовуљу¹⁾ прописује се калуђерима да свакога који сврати пријатељски дочекају, угосте, пусте да се одмори па тек онда да иде даље, јер је то, како се каже, први задатак браће која живе у манастиру. Исти је манастир имао и једну болницу а владалац јој је из своје ризнице завештао 100 перпера годишње и онолико рубља и болесничког одећа колико у њој има кревета²⁾. Да су у манастиру биле и школе, можда не редовне школе, али да се у њима свему могло научити, видимо и по томе што се уз калуђере помињу свакада и ученици. У хрисовуљима и другим споменицима помиње се, на једном месту да је Дечански имао за учитеља и васпитатеља једног јеромонаха из Хилендара који је тамо био башта, на другом да су се у манастирима могли учити и страни језици и вештина државничка.

Манастири су тек под св. Савом били у ред доведени и по једном од два типика уређени. Други, првобитно писан за Студеницу, доцније је важио за све манастире у земљи. Почетком XIV века они су замењени једним трећим.

И калуђерски ред уживао је већу правну заштиту. Пропис из чл. 95 важи и за калуђере, али су они имали за себе и чл. 30 који свакоме забрањује да од калуђера ма шта узме, и прети му седмоstrukом казном, па био он чиновник или приватан човек, а тако се исто према калуђерима забрањује и нешто као данас самовлашће.

Не треба мислити да су манастири и калуђерски ред били од остале цркве и свештенства строго одвојени; има, напротив, много примера да се епископије налазе у манастирима, да је епископ истовремено и игуман или да је ту дужност вршио један од њега зависан калуђер.

¹⁾ Споменик III, стр. 35.

²⁾ Ibidem, стр. 35.

Манастири се могу двојако поделити: на мушке и женске, или на владаочеве и друге, државне или приватне. Да је било и женских манастира има посредан доказ у чл. 196 по коме се ни људи ни жене не смеју постригавати без благослова свога епископа, и у чл. 17 који забрањује калуђерицама да станују код својих кућа. Иначе има помена у изворима о калуђерицама. Сам је Немања основао један женски манастир.

Владаочеви манастири, звани лавре, разликовали су се по моме мишљењу од осталих манастира једино по свом много повлашћенијем положају и у материјалном и у правном смислу, који је по готову дотле ишао да су они повлашћенији лицем и имањем и од саме властеле, док се остали манастири, приватни и државни, обични мали манастири, могу поредити са приватним и државним црквама. Игумани тих манастира били су старији од епископа у јавно-правном животу.

Како се о осталим манастирима мало зна, а и оно извора што има не пружа ничег интересантног по јавно право, то ће овде бити говора једино о великим владаочевим манастирима, који би се боље могли назвати династиски.

У манастиру је свакада морало владати општежитије: заједнички живот без одвојеног стола и имаовине, иако је, и по самим црквеним прописима, од тога било изузетака. Чл. 36 наређује игуманима да то општежитије спроведу у својим манастирима. Оно друго значење општежитија види се у хрисовуљу којим се потврђују поклони великог челника Радича¹⁾, где се забрањује калуђерима да ма шта свога имају, већ се прописује да све износе пред скуп и само за себе оно задрже што им се додели. Овај је начин живота и имања прописан у још неколико чл. Законика. Тако чл. 17 и 29 забрањује калуђерима да живе изван манастира, а онима који се већ налазе изван њих наређује да се у своје манастире врате. А да једни манастири не би били препуни а други празни, Законик у чл. 16 наређује да сваки манастир мора примити и издржавати по 50 калуђера на сваких хиљаду кућа свога имања. Према томе пропису манастир св. стевански требало би да је имао најмање 250 калуђера, јер је само основним хрисовуљом добио толико кућа да тај број калуђера може издржавати²⁾. Даље се у Законику наређује у чл. 28 да је дужност сваког манастира да храни убоге онако како је ктитор установио. Детаљније је ово општежитије регулисано у студеничком типичу.

Сваки манастир са свом својом имаовином стоји под заповестима а понекада и под директном управом игумана. Ове игумане постављају више црквене власти или саме или у договору са владоцем, а било је случајева и да их сами калуђери бирају. Прописи и казне за постављање по миту

¹⁾ Споменик III, стр. 35.

²⁾ Споменик IV, стр. IX.

важе и овде. Када је манастир велики и богат разноврсним имањем и приходима, онда налазимо поред игумана и велики број калуђера који се баве разним пословима, али ти положаји нису једино за калуђере резервисани: и сам Законик дозвољава да се за те послове узимају људи лајици, будући да само наређује да се управа над имањем поверава добрим људима од поверења. Чак су и многи меропси и сокалници узимали у томе учешћа. Те разне службенике налазимо именоване у једном купо-продајном уговору Милутиновом¹⁾; први је игуман који је јеромонах, после њега долази башта који му је помоћник, писар, саветник и заступник²⁾, за њим долази економ тако да ова тројица престављају праву управу манастиром; овој тројици следују еклисар, параеклисар, параеконом, трапезар, вагенар итд., који су сви под собом имали извесне гране привреде или домазлука. Често се спомињу и стариници, коју су с времена на време позивани на саветовање, али они не припадају манастиру: то су себри.

Игуман је стајао над свима калуђерима у манастиру и над свима свештеницима на његовом имању, као епископ у својој епископији. Он има тројаку власт: верско-догматичну, управну и судску. Како је игуман био у старој српској држави великодостојник, нарочито ако је био у каквом великом или династиском манастиру, то је и он уживао јачу правну заштиту, као и епископ. По својој положају игумани су били чланови сабора; у разним хрисовуљима њима се чак и место по реду у сабору одређује.

Игумана је постављала Црква, односно епископ, али су га већином други бирали. Ти бирачи нису били свакада исти. Једном га бирају сви калуђери, бирајући једнога између себе; други пут га бирају епископ и оснивалац манастира. У владалачким манастирима не може нико бити игуман без пристанака владоца већ и по томе што су такве цркве и манастири ослобођени велике Цркве по чл. 27 и 45.

Своју верско-догматичну власт игуман врши сам³⁾. Св. стеванским хрисовуљом била му је призната и судска власт у тим питањима, али под условом да о сваком случају извештава свога надлежног епископа⁴⁾. Она се, поред осталог, састојала и из кажњавања калуђера за прекршења правила типика.

Судска власт игуманова била је она иста коју су уживали и епископи, али се од ње разликовала по томе што је била пренешена на њих: она је прво морала бити од епископа откупљена па тек онда игуману уступљена. Она је игуманима, као преставницима манастира, била уступљена једино као

¹⁾ Споменик III, стр. 16.

²⁾ Ibidem, стр. 14.

³⁾ Споменик III, стр. 35.

⁴⁾ Споменик IV, стр. 9.

извор прихода, и зато је често била шира него што је то било код епископа.

Најважнија је игуманова административна, управна власт, јер је он на првом месту управник манастира и имања. Чл. 35 каже: „И предаде царство ми игуменом цркви; да обладају всом кућом, кобилама и коњми, и овцама, и инем всем, и о всем да су вољни што јест прилично по путе и по правде и како пише хрисовуљ светих ктитор“; чланови 14 и 15 наређују да се за игумане поставе добри људи који ће Божији дом стожити, и да се игумани са старцима договарају у тој својој управи. У великим манастирима управа је била поверена нарочитим људима, јер је игуман био заузет својим другим дужностима.

Калуђери су већ често спомињани тако да остаје мало о њима да се шта каже. Свакоме, био себар или владалац, било је дозвољено да ступи у калуђерски ред; за то је било потребно једино одобрење и благослов епископов.

Да би се умањиле могуће злоупотребе, чл. 19 забрањује калуђерима да живе ван манастира, а да би се сасвим спречиле, и када живе у манастиру, чл. 18 наређује да ниједан калуђер не сме живети у манастиру своје области. Изгледа да ово раније није било поштовано, јер има примера у хрисовуљима да се калуђерима забрањује да својим рођацима иду на руку како би се извлачили од работа и данака.

По студеничком типичу калуђери примају 6 златица, тј. перпера, плате годишње.

За остале чинове и положаје у црквеној хиерархији Законик и остали правни споменици не интересују се нити их спомињу, јер и нису имали никаквог јавно-правног значаја.

ГЛАВА ДРУГА.

ГРАЂАНСКЕ ВЛАСТИ.

Када се говори о властима у Средњем Веку, тада није лако одвојити данашње три власти једну од друге и јасно их разликовати. Али је у старој српској држави било нешто друкчије, те ће нам бити лакше повући разлику између њих иако једино о судској налазимо више података и у Законнику и у осталим изворима, јер о извршној власти имамо мало података, а о законодавној и оно мало што имамо нејасно је. Свакако треба сматрати за велики успех у сваком погледу што је у то доба судска власт била потпуно одвојена од оне

друге две и потпуно независна такође. Очекивати то, исто и и од оне две било би узалуд, јер оне ни данас ни у једној држави нису ни подељене ни независне једна од друге, па ни од судске власти, већ на све могуће начине помешане. Овоме се није ни чудити, јер оно што не постоји као засебна јединица не може се ни одвојити: три власти никада нису ни постојале, већ једна једина: управна власт са две врсте органа својих: извршним и исправним органима, први извршују вољу управне власти, други исправљају погрешно извршену вољу управне власти.

О самоме владоцу може се имати јаснија слика, али то никако као о носиоцу какве власти, већ као о чиновнику који стоји на челу сваке власти, са изузетком судске, али који је свакада закону потчињен.

Када буде била реч о судској власти, истом ће приликом бити говора и о казненем законнику и поступку, као и о организацији судова, полагају судија и других судских чиновника.

ЗАКОНОДАВНА ВЛАСТ.

Као што сам већ рекао, еволуција државно-правног живота није имала довољно времена, ако не да одвоји законодавну од управне власти, премда јој то никада не би било могуће, оно бар да је тако образују да постоји као јасан субјект у државном правном животу. Код старих српских државних сабора све је још нејасно: састав, надлежност, поступак. Види се да он тада још није био сматран као важан елеменат у правном животу, те се нигде не јавља ни жеља да се његов рад изближе регулише.

Једино изгледа сигурно да сам владалац у томе погледу није имао баш апсолутну власт. Најважнији закон, основни закон, Устав, Душанов Законик донесен је на сабору премда то ни најмање не значи да је Законик постао сагласношћу воља владоца и сабора. Најважнији законски акти, владалачки хрисовуљи манастирима готово су сви важнији били донети у саборима или у њима одобрени, а овоме се није ни чудити када се зна задружни карактер старе српске државе, и фискалне промене које је такав један хрисовуљ собом доносио. Ови и овакви хрисовуљи донекле су и изузетни закони у колико дотадашње правне прописе мењају с погледом на место и на лице. Остали зборници, као Прохирон или Синтагмат Матије Властара, који и нису били закони у правом смислу те речи већ више требници, не зна се како су постали, којим правним путем су уведени. Такође се не зна ни закони све-тога краља (Милутина) како су постали. Остали извори, многи хрисовуљи немају законског карактера већ су управни владалачки акти.

Оно за што се сигурно може рећи да је носило карактер закона постало је у сабору.

Званично име за ондашње законодавно тело било је *сабор* или *сабор српски*, а неки пут и *православни сабор*. Он је састављен с једне стране из властеле и вишег свештенства, с друге стране био је владалац, некада сам, некада са сином, женом, матером. Међу тим учасницима на првом се месту помиње свештенство, у прво време и ниже, али доцније, под Душаном, оно је ограничено на поглаваре, епископе (митрополите) и на игумане. Док је раније и ниже свештенство учествовало у раду сабора, дотле доцније не видимо ни све игумане, већ једино оне из великих династиских манастира.

После владоца и његова дома, и свештенства готово се свакада помиње властела или „цео сабор“. По једном ниже наведеном примеру видећемо да се у развоју сабора могу разликовати три епохе, и да су сабори били састављени из три групе чланова које су се тек у трећој епоси између себе издвојиле.

У сабору учествује властела и велика и мала. Да је она у њему била најмногбројнија види се већ и по томе што више свештенство није могло бити заступљено са више од око 40 чланова.

Из сабора су били потпуно искључени себри, дакле меропси, власи, мајстори, сокалници и попови, сви они који нису били ни властела нити су припадали свештенству. Њима је чак забрањено и обично скупљање на зборове чланом 69 Законика. Није познато ни одакле ова забрана нити пак шта тачно значи; али се из еволуције сабора може, може бити, рећи да су себри, који су раније, не зна се у коме броју, као војници или бар неки нижи чиновници у војсци, учествовали у сабору, гледали или да се за себе састају или су се и даље у сабор увлачили, што им није могло бити тешко будући да између себара и властеличића није било велике разлике.

У једном акту цара Уроша читамо да су на сабору била ова лица: царица мати, цар и патријарх, сви митрополити, (епископи) и игумани, сва властела под руком царства му, и најзад, „цео српски сабор“¹⁾. Ово место оправдава неколико претпоставака о сабору. Види се да су чланови сабора, иако међу собом равноправни, ипак били дељени на групе: већ се по реду набрајања види како се свештенство дели од властеле, а игуманима је основним актима одређивано место по реду у сабору, што даје места претпоставци да су они имали нарочити сто за којим су утврђеним редом седели. Из поређења разних места могло би се закључити да је саборима председавао патријарх, а да за њим као равноправни чланови долазе више свештенство и властела. Када се горе поменути акт пореди са дечанским хрисовуљама, изгледа као да би под

¹⁾ Зак. Споменици, стр 311.

великом властелом требало подразумевати само ону која је непосредно под владоцем стајала, а под малом властелом или властеличјима, која се ту назива „збором“, разну другу властелу, која је тада била нижи државни чиновник (војне или извршне струке), „слуге“ како се они у томе хрисовуљу називају. У хрисовуљу лесновском читамо да је члан сабора био, поред владоца, свештенства, властеле, и „цео сабор царства ми“.

Одређено се не зна ко је сазивао саборе, чије је то право било, али је ван сумње да је то зависило од владоца, јер то потврђују готово сви извори. У понеким биографијама читамо како су поједини владари сазивали чланове на сабор; на једном месту стоји како је црквени поглавар сазвао један сабор али није јасно какав је то сабор био. Један сабор је сазвао и св. Сава, али је то било по налогу брата му владоца. У „Животима“ стоји да је и краљица Јелена сазвала један сабор у своме двору у Брњацима. У животопису Душанову забележено је да је архиепископу писао писмо да сазове сабор, а да се после тога сабор састао. Из овога је највероватније да је право да сазива сабор припадало владоцу, а да је стварно сабор сазивао преко црквеног поглавара.

Не зна се ни где су сабори радили. Сазивани ради крунисања новог владоца, они су заседавали у Жичи¹⁾, па и то, изгледа само два пута²⁾. Иначе поред овога места налазимо и више других вароши у којима су сабори заседавали.

Исто је тако несигуран одговор и на питање колико је такав један сабор радио и у коме се размаку времена сазивао, колико је од једног до другог сазива протичало времена. У времену од 150 година требало би да нађемо трага замашном броју сабора, јер је он требало да се одржава, судећи по примерима, за сваки рат, за свако крунисање, за свако одрицање престола, за свако значајније оснивање манастира, за избор црквеног поглавара, тако да би требало сваке треће, четврте године сретати по један сабор. Трајање сабора управљало се према послу: по једном месту један сабор као да је само један дан радио.

Из извора знамо нешто више о надлежности сабора. Могло би се мислити да је законодавна радња била први предмет саборског рада, али тако није, јер за то имамо један једини пример „Закон благоверног цара Стефана“, чије заглавље гласи „Ва лето 6857, индиктиона 2, ва празник Вазнесенија Господња, месеца маија 21 дан. Си-же законик постављајем от православнаго Сабора, нашего, преосвештеним патријархом кир-Јоаникијем и васеми архијереји и црковници, малими и великими, и мноју, благоверним царем

¹⁾ Шафарик, *Okazky občanského Pisemnosti*, 1870 v. Praze, стр. 8.

²⁾ В. Марковић, *Православно Монаштво и Манастири у Средњевековној Србији*, Ср. Карловци, 1920, с. 68.

Стефаном, и васеми властели царства ми, малими же и великими. Законом же сим сложенија бише“. Али о сарадњи сабора на изради других закона нема никаквог трага, док налазимо доста, истина нејасних, примера да су их сами владоци издавали. Једна друга врста законодавне радње, пре акта управе, било је издавање хрисовуља којима су се поклањале државне земље манастирима, отуђивали државни приходи, пренашале извесне надлежности државних власти на црквене, надлежности већим делом ако не и искључиво скопчане са скупљањем прихода, и којима су за поклоно-примца стваране извесне привилегије, извесна јача права но што је било код осталих лица. И ово издавање хрисовуља сретамо као најчешћи предмет рада сабора. Било је и таквих хрисовуља који нису заснивали никаква нова права, већ само потврђивали већ постојећа: њима су или владоци по ступању на престо потврђивали хрисовуље својих претходника или су обнављали изгубљене хрисовуље, као што је то краљ Урош I на сабору извидео и проверио исказе игумана и калуђера манастира св. Петра, коме су Бугари, попалив га, однели ризницу, сасуде и хрисовуљ¹⁾. — Избор црквеног поглавара био је такође предмет саборскога рада. — Објава рата, или боље рећи одлука за рат доношена је такође у сабору; тако Милутин каже у једном хрисовуљу како је већ неколико пута успешно ратовао са одобрењем сабора²⁾. — Крунисање владоца, абдикација требали су, ако не пристанак, оно бар присуство сабора. — Верска питања расправљана су такође у сабору, као на ономе из доба Немање о уништењу јереси³⁾ или на ономе из године 1349 у Серу о збацивању грчких епископа. Поред ових, за оно време више мање законодавних радњи, видимо саборе да учествују и у извесним свечаностима: сабор је узео учешћа у преносу моштију, краљицу Јелену је сабор сахранио, крунисању Душанову присуствовао је сабор итд.

И тако на крају видимо колико је остало мало познато о законодавној власти у старој српској држави. Сви извори у којима се они спомињу нејасни су; о сабору говоре као о нечем безначајном, што он и јесте донекле био, јер еволуција правних појмова и појма о држави, напореда са интензивношћу живота, није била још дотле дошла да народ, био то пук или племство, тражи да сам собом регулише своје односе, односно пропише правила како ће сам собом или како ће други њиме управљати. Њима је најважније било да имају независно судство, темељне гаранције за прошле и садашње радње. За будућност, тада се нису они бринули, а она је у Средњем Веку била свакада и сувише далеко. И други носилац законодавне власти јавља се посве нејасно, што се овде има тумачити само као нека врста *praesumptio pro rege*.

1) Зак. Споменици, стр. 593.

2) Споменик III, од 1318. г. којим поклања Уљаре Хилендару.

3) Шафарик, Живот Симеона, 7.

А правних прописа о сабору, о владаоцу и о законодавној радњи у опште, апсолутно нема ни једног.

УПРАВНА ВЛАСТ.

Крстић је по Маћејовскоме усвојио тројаку поделу чиновника у старој српској држави, па их је поделио на високе великодостојнике, дворске и државне чиновнике; али он говори и о свим српским земљама и о свим временима па је нашао много више чиновника но што је у ствари било у ономе што се зове стара српска држава а то је била држава доба Душана, а многима је придао много већу надлежност но што су је они стварно имали.

Ја многе његове чиновнике нисам нашао — име не значи ништа — па зато и не мислим говорити о чиновницима већ о органима оне власти која се старала о управи земљом, како се она може преставити по ономе што се зна о чиновницима који су је вршили. Изузетака је, разуме се, било, али су они територијалне природе и налазе се поглавито на од Византије присједињеним областима.

И у самим Душановим хрисовуљима помињу се као власти, т. ј. као чиновници једино кнез, севаст и кефалија који могу вршити какву власт у народу.

Управа у ширем смислу у оно доба састојала се из полиције, финансија и централне управе, јер је и државни задатак био јавна безбедност, прикупљање прихода, престављање народа у међународним одношајима.

Полициски чиновници су били кнез, кефалија, властелин крајишник, војвода, и, у грчким крајевима, севаст и протосеваст.

Финансијски чиновници су били цариник и казнац.

Централној управи припадали су дијак, логотет и дводржица донекле.

*

Кнез. Село је било нијмањи део државне области са преставником њене власти. Чл. 146 и 147 јасно показују да је кнез био једино управник села а никако какав великодостојник, као што су хтели неки да га преставе. Први гласи: Такожде кнезове, и премићурије и владалци и предстајници и челници који се обретају села и катуни обладајуштеје, ти-за вси да се кажу...“ а други: „Ако ли су владалци оповедали господарем...“ Из оба члана, а није потребно наводити остале примере, изилази довољно јасно да је у Душановој држави кнез био оно што је данас кмет сеоски или председник општине; премикир је грчка реч и значи то исто: челник је кнез у катунима, а владалац кнез у селима која су припадала каквом властелину, на место кнеза државног чиновника, али се ипак са поузданошћу не може рећи да ли је он овог сасвим замењивао, јер има примера да

се на неким, истини манастирским, имањима. себри ослобођавају кнежеве надлежности, а она се није састајала једино у судству.

Кнез је на првом месту полициски чиновник јер је његова главна дужност да се стара о јавној безбедности и да чува становништво од лопова и разбојника. Изгледа да је имао и неку незнатну судску власт, јер се у многим хрисовуљима себри ослобођавају обавезе да своје спорове пред њим расправљају. Ова се његова судска надлежност простирала вероватно само па незнатне спорове и данашње иступне кривице, те су били нека врста примирителних судија, као што је то био случај са оним кнезовима који су на својој области имали трг¹⁾.

Да ли су такви кнезови сматрани за слободне људе или за мању властелу, не зна се поуздано, али ће пре бити оно прво, јер се за пастирске кнезове, челнике, то сигурно зна, будући да има примера о њиховом поклањању манастирима заједно са осталим меропсима и власима. Из дечанског хрисовуља стр. 57 и 67, знамо да су и челници могли бити насељавани.

Пред крај XIV века челници су били примили један део дужности кефалије, жупског управника, у колико тада они њега замењују у земљишним споровима и провлаче границе између спорних земаља²⁾.

Кефалија. О овоме управном чиновнику зна се већ много више. Да је његова област била жупа, види се и из Законика где се каже да станује у граду (чл. 63) и да делује у жупи целој (чл. 157), или да стоји над кнезовима, или да, за разлику од осталих чиновника, носи име своје жупе, као у Гласнику XXIV, стр. 247 где се у наведеном споменику помињу кефалије кожељски и скопљански. Кефалија није само управник жупе он је још и кнез у граду. Као такав он је имао и извесну судску надлежност, што се види из места на којима се црквени људи ослобођавају обавезе да за своје спорове иду пред кефалију³⁾. Али чл. 149 даје на знање да ово пренашање судске надлежности није потпуно: извесне деликте и спорове ипак он и даље суди, само што казне и и таксе не иду више у државну касу већ у манастирску. На варошким трговима кефалије су биле судије за спорове између Дубровчана и Срба или између самих Дубровчана⁴⁾; доцније су их у тој дужности заменили дубровачки консули.

Као полициског чиновника кефалијина дужност била је да се стара о безбедности саобраћаја поглавито; и он одговара али само материјално: као кнез он се не кажњава. По

1) Monumenta Serbica, CXXVII, CXXLV

2) Ibidem, CC XLVIII.

3) Гласник XXIV, стр. 240, 247, 270, 271.

4) Monumenta Serbica, CXXVII, CXLV.

чл. 157 кефалије су биле дужне да по жупама које су им припадале, јер је могло бити и жупа без кефалије, а то су крајишта и такве које су целе једном вишем власнику припадале, организују страже чији је задатак био да обезбеде путовање и путнике на опасним местима од једне до друге страже да прате. Санкција лежи у обавези кефалије да накнади штету, а слободан је да се после од стражара наплаћује ако је њихова кривица или да гони виновнике. Као полициски чиновници кефалије имају под собом и затворе који се налазе у варошима. Чл. 184 забрањује им да икога у затвор баце без цареве књиге, дакле без судске пресуде или без изричног владаоачевог наређења. Казна за прекршај овог прописа била је 500 перпера. Овај нам члан показује још једном да је било случајева да су административне функције државне на великим приватним имањима уступане њиховим господарима, тим вишим власницима, који су тада имали један изразитији јавно-правни карактер, јер он помиње и властелу као држаоце градова и тргова, па дакле и тамница.

Кефалије су још и извршни органи судске власти и као такви стоје под судовима, под редовним жупским судом. Они долазе у обзир тек када судија сам са својим судским органима не може ништа да постигне, јер чл. 178 наређује судијама „аште кто пречује и одбије пристава да пишу судије књигу кефалијам и властелом у чијеј буду државе они-зи преслушници, да сврше за то-зи власти што пишу судије“. Да су заиста били тада под судијом, његови помоћни извршни органи, и кефалије па и сама властела, види се по казни која их постаже ако наређење судијино не изврше: кажњавају се конфискацијом имања.

Доцније је пало у део кефалијама као раније кнезовима да расправљају спорове око граница и међа¹⁾.

У набрајању земаља хтетовског манастира налазимо много примера да кефалије потврђују уговоре о продаји и куповини имања, као што то данас раде полициске власти²⁾.

Тек код кефалије налазимо да прима извесну плату као државни чиновник. Чл. 63 признаје им се извешан законом признати доходак, а поред тога и право да од грађана купују у пола цене жита, вина и меса. Овај доходак, који се ту у Законику помиње, биће исто што и *жуйска йрийлаша*, од које се црквени људи на много места ослобођавају.

Властелин крајишник. Поред случаја из чл. 146, 142 и 184, који показују да је властела вршила некада дужност кефалије на својим жупама, има још и један случај а то је случај да жупа лежи на граници и да је над њоме један властелин, крајишник. Ове су жупе биле више војнички адми-

¹⁾ Monumenta Serbica, CCXLVII,

²⁾ Споменик III, стр. 38.

нистриране но полициски. Њихово управници, властела, имали су вероватно много више права и привилегија но властела која су у унутрашњости земље имали целе жупе и кефалије, државни чиновници у жупама. По чл. 49 властелин крајишник има задатак да чува границу од упада непријатељске војске и разбојника. За случај да ипак преко његове жупе упадне вајска и врати се опет натраг, истим путем, он плаћа сву штету, а за случај да прође разбијник он плаћа седмо-струку штету, то јест праву казну.

Властелин. О овом, како изгледа, најважнијем чиновнику извршне и управне власти, баш се ништа не зна. А већ се види из онога што је раније о њему говорено, као лицу и као баштиннику, да је властелин морао имати извештан, шири, круг надлежности, у коме је делао, што потврђује и сам Законик у неколиким својим члановима где добро разликује баштину властеоску од државе његове, од земаља датих му у државу, од „државе“ то јест власти над извесном области државном.

Војвода шта је управо био не зна се поуздано. По извесним местима, а и по Законнику, могло би се рећи да је у доба Душана био војсковођа и као такав у војном погледу стајао над кефалијама, јер у споменицима често читамо како ни војвода ни кефалија ни кнез не смеју вршити никаква насиља према поклоњеним себрима¹⁾. Највероватније је да су они стајали над неколико жупа, војводства, јер и у ранијим изворима читамо како је владалац позвао на саветовање на сабор војводства са војницима²⁾. О његовој се власти зна само као о војно-судској.

Севасти је био неки нижи управни чиновник, јер се вазда помиње иза кефалије и кнеза. На једном месту изједначаје се са кнезом и владоцем, па им се забрањује да решавају спорове између црквених људи³⁾. У Описанијима има један пример да је севаст, као доцније кефалија, расправљао спорове о границама имања⁴⁾.

Прошосевасти није био само неки већи чиновник и од севаста већ је стајао и над кефалијом и био угледна личност у старој држави, али се ништа ближе о њему не зна. Биће највероватније да је тај чин постао византским утицајем и да је то име за властелина који има на управу једну или више жупа.

Оба ова чиновника постојала су само у областима од Византије освојеним, и то још од кад је Призрен са својом облашћу дефинитивно присаједињен.

¹⁾ Гласник XXIV, стр. 275, Споменик III, стр. 32.

²⁾ Споменик III, стр. 23.

³⁾ Ibidem, стр. 11.

⁴⁾ Гласник IX, стр. 124.

Из до сада наведенога не би се могло рећи да су ови управни чиновници имали много посла, али када се сети свега што је речено у првом и у другом делу, одмах се види да су они поред полициске службе имали још и задатак да воде неку врсту евиденције о пореским објектима и лицима, да прикупљају разне порезе, па вероватно и да се старају о изласку на кулук и друге разне работе, које је народ дуговао држави и владоцу, као и да сва питања по томе расправљају.

*

Цариник је био фискални чиновник који је наплаћивао разне таксе, али само на трговима и у таквим градовима где су трговци плаћали царину, јер је и увозне царине било од две врсте: на једну се робу плаћала царина на месту преко кога се роба увезе, а на другу тамо где се продаје. Остале таксе које су ови цариници наплаћивали биле су нека врста данашњих пијачарина. Они су поред тога још водили и рачуна о томе у чију се корист и шта има наплатити па су одговарајуће суме слали или казнацу или манастирима којима је та такса уступљена била. Цариник је био истовремено и нека врста полициско-судског чиновника на тргу, јер је он расправљао спорове трговачке на трговима¹⁾. Од свих ових цариника ваља разликовати једног специјалног, оног који је становао у Дубровнику још од прве половине XIII века као преставник српске државе. Поред задатка да прима „Српски доходак“, он је био и нека врста посланика. Овај доходак био је једна одређена сума коју је Дубровник плаћао за све оне слободе и повластице које су његови трговци уживали у српској држави. — Цариник је био надзорник трговине и тргова и вашара, те је располагао великом влашћу, коју је могао и злоупотребити ограничавајући слободу трговања, у своју или кога другог корист. Тако чл. 120 каже: „Цариник царев да нест вољан забавити или задржати кога човека да му купљу продаст у бесценије; вољно да проходи всак по трговех и вољом да походи vsаки својом купљом“, а чл. 122 прописује казну од 300 перпера за онога који на горе описани начин спречава каквог трговца, или кога било другог човека. — Преко цариника вршила се сва куповина и продаја на трговима, и они су је посведочавали, као данас на вашарима што власти преносе „билете“. У случају спора грађанског или кривичног купац, под Душаном, по гласу повластице Дубровчанима од 1349 г. (Зак. Споменици, стр. 169), позива се у првом реду на цариника, па, ако га он не оправда, даје свод.

Казнац је био највиши фискални чиновник, благајник и министар финансија. Доцније се он звао челник ризнице. У многим споменицима на латинском језику он се назива *comitem camerarium regium*. Иначе се из извора не види ни

1) Monumenta Serbica, CXXVII, CXLV.

његова дужност ни његов однос према нижим чиновницима нити према владаоцу.

*

На највишем месту у државној администрацији били су дијак, двородржица и логотет.

Дијак је био државни писар који саставља све писмене акте државне по владаочевој или логотетовој заповести. Они су у XIII веку били оно што је под Душаном био сам логотет: положај им је био много већи, исти као и после Душана кад су заменили логотета. Дијаку по члану 134 припада за писање хрисовуља 6 перпера. Када је сам дијак заинтересован онда га у том послу замењује логотет, као у једном хрисовуљу којим сам дијак поклања извесне земље¹⁾.

Логоџеџи је по гласу самог Законика поред владоца и патријарха једино надзорно лице над Црквом, те се као такав може сматрати за наследника ранијег дворског протопопа. Као државни секретар и чувар државног печата он добија по 30 перпера од сваког села поклоњеног коме хрисовуљом у баштину (чл. 134). Јовановић каже у додатку својој расправи о задрузи²⁾, да су логотети под Душаном отправљали разне дворске и државне службе и послове, и да су били од утицаја на писмене радње, као повереници владоачеви они су преговарали са другим државама, закључивали уговоре, . . . утискивали државни печат на документа којима је била потврда владаочева потребна; прегледали рачуне црквене и старали се о правилном прикупљању прихода.

Двородржица б.о је, вероватно, управник владоачевог двора и имања. У XIV веку поред напред побројаних чиновника и двородржици је забрањена свака надлежност над поклоњеним себрима манастирима. У разним хрисовуљима и његово је место различито: некада се изједначује са дворским пронијарима, једном стојим између кефалије и челника, али ће то бити или какав нижи двородржица, или бивши.

*

Иначе у старој српској држави срећамо још много имена, која и нису толико имена за чиновне колико за титуле, а то већином по угледу на Византију. Тако је Новаковић у својој расправи „Византијски чиновници и титуле у српским земљама XI-XV века“³⁾ изнео да су код нас ћесари, деспоте, севастократори постали једино угледом на Византију, где такође нису имали никакве службе те су се од осталих, себи равних, и код нас једино том титулом разликовали, па и те су титуле узели они који нису били у Рашкој, већ ближе Византији.

*

¹⁾ Гласник XXIV, стр. 241.

²⁾ О. с., стр. 148.

³⁾ Глас С. К. А. 47 (др. разред). Београд 1908.

Владалац је највиши управни чиновник и стоји над свим осталим у колико има право њиховог постављања, смењивања и кажњавања. Поред разних права, поред разних дужности и обавеза владаочевих, на њему лежи и једна санкција, која почива, слична, и на потчињеним органима државне власти. Чл. 160 гласи: „Ако се где случи коме љубо гостеве, или трговцу или калуђеру, тере му узме што гуса или тат или која годе забава — да греду ти-зи вси ка царству ми, да им плати царство ми што буду изгубили, а царство ми да иште ђефалије и властеле којим буде пут предан и страже предане“, те донекле одговара данашњем чл. 18 Устава. Владалац је дакле највиши државни полициски чиновник који као такав одговара за небрижљивост својим потчињених. — Иначе је владалац управник и власник свега државног имања, којим он једини, под извесним условима, располаже продајом, заменом, поклоном, као што и све приходе прикупља и њима располаже. — Владалац у међународним односима представља државу, закључује уговоре или сам или преко пуномоћника, себе и државу обавезује. Писмена његова снабдевена су печатом или и потписом, а често носе поред датума и места издања и напомену *datum in regali postra curia*.

СУДСКА ВЛАСТ.

Најразгранатија, најпотпунија и најсавршнија у старој српској држави била је судска власт. Нији било само више судова са различитом територијалном, личној и стварној надлежношћу већ и са различитим саставом па и са разним поступком; који је зависио било од личности туженога, било од природе самога дела; кривична дела су се јасно разликовала једно од другог, казне су за свако дело биле унапред одређене и утврђене; органи судске власти познати и њихове функције тачно одређене.

Не само то него је судска власт била још и потпуно самостална и независна, тако да се може рећи да је у старој српској држави било две власти: једну је престављало јасно одређено и добро организовано судство, другу владалац са функцијама још недовољно тачно одређених граница. Суд је чак и од тог средњевековног владоца био независан; владалац му је у неким случајевима и потчињен, а законима свакада, премда је и сам владалац био некада судија и то првог и другог степена. Као прва инстанција владалац је у једном случају имао личну, у другом територијалну, у трећем стварну надлежност, која ипак остаје доста уских граница.

Начело независности и самосталности судства, као и његове подложности једино законима, шта више једино уставу са правом тумачења уставности закона, изражено је у више чланова и првог и другог дела Законика: у чл. 105 и 148, а

нарочито у чл. 171 и 172. Последњи гласи овако: „Всаке судије да суде по законнику, право како пише у законнику а да не суде по страху царства ми“. У члану који му предходи каже се још: „Јеште повелева царство ми. Аште пише књигу царство ми или по срчбе или по љубави, или по милости за некога, а она-зи књига разара законик, не по правде и по закону како пише законик, судије ту-зи књигу да не верују, такмо да суде и врше како је по правде“. Оба су нова члана из другог дела Законика из године 1354. Већа се независност судска и не да замислити: судови не само да решавају о уставности једнога закона и једне наредбе владаочеве већ и о њиховој праведности. У првом делу Законика то већ није било тако. Чл. 105 каже: „Књиге цареве које приносе судије за што љубо, тере их потвори законик царства ми, што сам записал коју љубо књигу, оне-зи књиге које потвори суд, те-зи књиге да узму судије и да их принесу пред царство ми“. Тада је још сам владалац решавао о уставности закона, на редаба, хрисовуља и других својих правних прописа, својих законодавних и административних радњи. Ово су биле мере за независност судова од самога владоца. Али је било мера и за обезбеђење грађана од могућних неправилних радњи самих судова. Тако чл. 182 наређује „Кто јест у области којих судиј, всак човек да нест вољан позвати у двор царства ми или камо инамо, такмо да греде всак пред свога судију у чијеј области буде, да се расуди по закону“ а последњи став чл. 175 наређује; „А никто да се не позива на двор царства ми мимо област судиј којих јест поставило царство ми, такмо да греде сваки пред свога судију“. И грађани су дакле били довољно заштићени од злоупотреба како самога владоца. тако и судија па и сваког другог лица у земљи, како овим члановима тако и са горња два.

Како судство претпоставља и судске органе за извршење судских одлука, то се Законик постарао да и са те стране обезбеди независност судску пруживши довољно гаранције да ће се свака судска одлука дословце извршити онако како гласи, било од стране извршних судских органа било од стране њима помоћних и субсидијарних органа извршне власти, полиције. Чланови 107, 148 и 178 прописују конфискацију како за приватна лица тако и за властелу и за органе извршне власти ако се противе извршењу пресуда и одлука судских, а за последње и ако неће те одлуке да изврше.

Када су судови били тако независни, а дела којима се ишло да омете рад судова кажњавана тако строгим казнама, сасвим је природно да су и судије саме уживале већу правну заштиту но остали чиновници државни. Тако чл. 111 кажњава конфискацијом онога који осрамоти судију, па био то властелин сам или читаво село, које се у томе случају расељава а сељани од баштиника постају „расејаници“. Али да се ни саме судије не би осиле, чл. 110 прописује: „Судије куде

греду по земљи царства ми и својој области, да нест вољан узети оброка по силе ни ино што љубо разве поклоне што му кто поклони од својега хотенија“.

Организација и рад судова зависе од схватања кривичнога права, а оно је онда било нешто сасвим друкчије: у старој српској држави, као уосталом и у другим државама Средњег Века, мислило се да судови постоје зато да ефикасно заштите добре грађане од рђаних, без обзира на последице казне по кривце, док се данас сматра да судство постоји за заштиту негативних елемената од позитивних, у најмању руку од „прекомерне освете“ њихове. Зато су судови, као исправни органи управне власти, у оно доба потпуно одговарали своје задатку: поступак и казне биле су такве да негативни елементи нису могли опстати, а најмање као једна класа која живи од повреда интереса позитивних елемената друштва.

Како недозвољене радње у најширем смислу нису биле онда познате као предмети кривичних или грађанских спорова, нити су кривична дела дељена на јавна и приватна, сем ретких изузетака, то се у томе погледу и не види јаснија подела судова и поступка: сви су спорови који су долазили пред суд имали готово исти карактер, иако би се са натецањем све данашње групе могле пронаћи. Али то не значи да није било никакве разлике између многобројних случајева који су пред судије долазили: ње је било, али из чисто практичних разлога, док је теорија (заштита негативних елемената) била сасвим одбачена. По томе се баш и могу разликовати судови са различитим саставом и поступком.

Прво ваља одвојити *колегијалне судове* од оних који су имали *једног судију*. Код ових последњих ваља разликовати *државне судове, полициске судове, трговачке судове* и остале, то јест *судове приватних лица* са јачим или слабијим карактером јавног функционера. *Државни суд* је *редован суд* који је сваки имао своју област и у чију је стварну надлежност долазио највећи број кривица и спорова. Нижи судови, или боље *ниже судије*, били су *кнез и кефалија* и *цариник*, поред цркве и властелина на њиховим земљама. Над државним судом стоји *владалац*, као *суд вишега степена*, а поред тих редовних, жупских, државних судова постоји и *дворски суд* са специјалном личношћу и донекле обласном надлежношћу. Као повремени суд може се поменути *војни суд*.

У групу колегијалних судова долазе *пороша* и судови за спорове о непокретностима и границама њиховим. Порота се делила на велику, средњу и малу, а број поротника је зависио од величине и природе дела. *Земљишни суд* не јавља се тако јасно, али има изгледа да се није много од пороте разликовао.

Стари судови могу се и обласно поделити. Цела државна област била је подељена, поред административних области, још и на *судске округе* са по једним судом са по једним

судијом. По извесним местима могло би се рећи да су се ти окрузи поклапали са жупама, те бисмо тако имали на једној страни *жујске судове* на другој *дворски суд*. *Нижи судови* више полицајско-административног карактера, налазили су се у сваком насељеном месту: селу, граду, тргу. *Приватни судови* постојали су на имањима властеоским и манастирско-црквеним тамо где су се она на државној области налазила.

И по личној надлежности судови су били разни. Црквени и манастирски људи били су већ изузети од надлежности редовних државних судова. Поред тога било је још и извесних редова грађана који су били изузети од иначе надлежног суда: тако се отроци нису могли тужити дворскоме суду, нити је за њихове међусобне грађанске спорове био надлежан редован суд, већ њихов господар. И за властелу је било изузетака: за извесне кривице њима суди сам владалац. Овоме пропису донекле је био сличан и пропис за странце, за које је у изузетним случајевима био надлежан судија сам владалац.

Војни судови су понајбоље речено били повремено надлежни судови, у којима су војводе за време ратних похода заступале сваког судију и сваки суд.

Без јасније поделе на грађанске и кривичне спорове, судови су се ипак донекле разликовали и по својој стварној надлежности. Тако су постојали *месни судови* који су се налазили у сваком насељеном месту и судили мање кривице и спорове; *трговачки судови* нарочито важни са гледишта међународног права, где су судијску дужност вршили цариници. *Редовни судови* су судили све спорове и кривице које нису пале у надлежност каквих специјалних судова. У надлежност нарочитих *земљишних судова* спадало је расправљање спорова о непокретностима и границама. Најзад, и сам *владалац* је за извесне кривице и кривце једини надлежан суд.

Разуме се по себи да о свему реченоме не треба судити са данашње тачке гледишта:

Да би се добила јаснија слика, ја ћу код жупског суда изнети и оно што има у изворима о поступку и о казнама, а о осталом биће говора код друге врсте судова.

Жупски суд.

Да је редован суд имао своју област, то се види и из самог *Законика*, а да ли је баш та област била жупа то се не може са извесношћу рећи, али извори оправдавају донекло то мишљење. Чл. 179 каже „Судије да проходе по земљах куде кому јест област, да огледају и да исправљају убогих и ништих“, али се овде реч земља не може узети у смислу велике области са неколико жупа, јер се у чл. 107 каже „где се обретају жупе смесне... и не буде над том-зи жупом једнога господара, на ако буде ђефалија и судије царства ми...“ У хрисовуљима се помиње жупски судија.

Територијална надлежност суда одређује се према месту становања туженога, као што се то види из чл. 175 „... а нико да се не позива... мимо област судиј... такмо да грене сваки пред свога судију“, а то се исто понавља и у чл. 182.

Може се дакле закључити да је делокруг тога редовног судије био жупа, његово седиште град, али да је он и по званичној дужности по тој својој области морао с времена на време путовати како би на лицу места примао тужбе и по њима пресуде доносио.

Ваља овде приметити да није довољно јасно да ли је и у судском погледу град био изузет од жупе као што је то било у административном, јер чл. 176 каже: „... А за судове што имају међу собом да се суде пред владалци градским и пред црковним клиросом. А кто жупљанин при грађанина, да га при пред владалцем градским и пред црквом и пред клиросом по закону“. Иако је овај пропис јасан по себи ипак не каже довољно да ли је то судска надлежност само у приватним споровима или и за кривице. Свакојако види се да град не спада у област редовног суда, па ма и за грађанске спорове то било.

По поређењу многих извора може се рећи да је сваки жупски суд имао једног *судију*, једног *пристава* и једног *глобарију*. Из наведених чланова као и из чл. 148 (Судије, које царство положи ми по земљи судити...) јасно је да судије поставља сам владалац. Приставе, међутим, по гласу чл. 163 (судије да посилају приставе праве, добре и достоверне) постављају, управо узимају у своју службу саме судије. Ко поставља глобаре, то јест извршиоце новчаних казни, не зна се. Да је сваки жупски суд имао само једног судију, а не три, види се како из Законика, тако и из места на којима се у хрисовуљима наводе примери спорова, као и оних где се у опште о суду жупском говори и помиње увек жупски судија један.

Надлежност тог редовног суда била је одређена лично и стварно. Лично у толико што су отроци изузети по чл. 103 јер само за највеће деликте (за цареве дугове) иду пред редован суд, а за своје дугове суде се пред својим господарем. Сваки војник за време док је под заставом потпада под судску надлежност војводе за све своје спорове и кривице по чл. 129. За властелу је за крв, за неверу и за разбој владичаски надлежан по чл. 192 сам владалац. Стварна надлежност је била двојака: у кривичним делима и у грађанским споровима, али се не зна када једна кривица постаје грађански спор, и када један грађански спор престаје то бити да би постао кривица. Као сигурне кривице знамо убиство, разбојништво и крађу, пријем себара, вражду, неверу, силовање, блуд. Јачи грађански карактер имају, поред оних данашњих, бој, мехоскубина, паљевина, бабунска реч.

Поступак,

Поступак суда може почети на више начина, али обично или тужилац предаје тужбу суду, или и једна и друга страна предстају суду да им се спор пресуди. По самом Законику овај је почетек свакога спора регулисан. Тако чл. 62 наређује да *позив* мора бити свакада *исмен*. Позваноме позив предаје пристав. Позива самих има две врсте, *печат* и *књига*. Печатом се позивају себри и у њему нема зашто се позива, док се књигом позива властела, а у књизи стоји и зашто се позива. Жена се без мужа не може позивати, а позив за мужа предат жени не важи докле му га жена не преда, како то наређује чл. 104. Ово је било од значаја јер недолазак на позив има великих последица: За слободне људе нема прописа, а за властелу је важило правило да се никада за по подне не позива већ једино за пре подне, а за недолазак се кажњавао властелин са 6 волова (чл. 56: „Властелин на вечери да се не позива, разве да се позива пређе обеда и да му се пређе приповеда. И тко буде позван пређе обеда са приставом, и не приде на обед, да јест крив и престоји властелину 6 волов“). Један општи изузетак од правила да је свако свакога могао свакада позивати на суд, постојао је у корист војске: по повратку са рата они су уживали судски одмор од три недеље, те су тек после истека тога времена могли бити на суд позивани по чл. 61.

Заступништво на суду било је познато староме праву па и прилично развијено. Као што је тужилац имао заступника тако је и тужени могао узети браниоца. Оно је могло бити разне врсте. По чл. 66 као да браћа имају право да један другог на суду заступају, и да један за другог на суду и одговарају; он иде чак и дотле да даје право брату који се на суду нађе до одбије да се суди и да тражи да место себе пошаље свога старијега брата. По чл. 104 изгледа као да жена сама без мужа уопште не може водити никакав спор. По чл. 73 сирота која није кадра да се сама брани или да сама тужи има право да узме заступника. А по чл. 91 свакоме је дато право да од судије тражи, и у току спора, да му да пристава да се са њиме споразуме и саветује; и сама расправа застаје док се пристав не нађе ако је негде на путу; ако ли је у самоме месту суда рок је кратак: од ручка до вечере и од вечере до ручка заинтересовани се мора већ са њим посаветовати и предати му свој спор да га он води, или га по његовим саветима сам завршити.

Од овог редовног отварања судског поступка било је изузетака који се помињу у чл. 92 и 149. По гласу првога власник који позна своју ствар у некога има право да га ухвати и преда селу на чување, а село га држи на расположењу суда и одговара накнадом штете ако га пусти. По другоме предвиђа се хватање лопова и разбојника на делу

или са предметом кривичног дела; у том се случају они предају полицијским органима у притвор.

Ислеђење једног дела и сама *судска расправа* били су двојаке врсте: прво долазе *излагања обе стране*, а за тим се прелази на сам *доказни поступак* којим управља сам судија. Чл. 161 регулише онај први део који је некада био од веће важности но и само доказивање; по њему се тај први део састоји у томе што обе парничне стране, или тужилац и окривљени, излажу ток спора при чему и једна и друга страна морају говорити само о томе делу, само о предмету спора или кривице, а не смеју прелазити на каква друга питања, јер пре окончања једне ствари, ма шта једна страна говорила за другу или је бедила и теретила по каквом другом спору или кривици, сматра се као да није ни рекла. Али тек када се тај први спор због кога су обе стране и дошле на суд оконча, имају право и једна и друга страна да одмах покрену и онај спор или кривицу којих су се у току расправе дотакли. Ово значи да се два спора не могу истовремено водити и да се сваки спор и свака кривица за себе извиђају и пресуђују. Али је чл. 167 од највећег значаја по тај први део поступка, а и данас би, унесен у грађански и кривични поступак, вреди много више но пола осталих прописа о доказима. Он гласи: „Парци који исходе на суд царства ми да коју реч узговоре у првину, те-зи речи да су вероване, и тем-зи речем да се суди а последњим ништо“. Ово значи да је мењање исказа значило колико и признање кривице.

Оваким начином извиђања једнога спора или једне кривице не може се свакада омогућити доношење пресуде, те се прелазило на доказни поступак, који је био веома разнолик као и самих доказа што је било више врста. Тако старо право разликује — ово је само начин изражавања — три врсте доказа: личне, стварне и писмене. Свој исказ могла је свакада једна страна поткрепити исказом каквог лица које није увек морало бити баш сведок, каквом радњом или фактом, или најзад и каквим документом. За кривичне предмете Законик помиње пет разних врста доказа, али међу њима не налазимо ни једног доказа који би се примењивао у случају убиства; сви су они предвиђени за разбојништво, крађу и сличне деликте, јер Законик уз свако кривично дело доноси одмах и казну и доказни поступак, поступак у ондашњем смислу коме је био задатак да утврди да неко није крив а не да је неко крив. Ти су докази *мазија и жезезо, судбени двобој* (који наводим зато што је тада већ био забрањен), *свод и душевници*. Овим треба додати још и доказе путем сведока и писмене доказе путем јавних исправа, књига.

Мазија или кошача састајала се у томе што је окривљени, да би се од оптужбе оправдао, морао из котла пуна

кључале воде да извади усијано гвожђе или усијани камен; ако се при томе позледи крив је, ако га извади без повреда невин је. Не зна се за које је деликте мазија била прописана; у сваком случају није сматрана за баш часно доказно срество, јер чл. 109 и саме приватне, властоске (и манастирске можда) промијаре ослобађа котла док га за исте кривице прописује за себре, остале слободне људе. Поред тога мазија није била дозвољена ни између црквених и нецрквених људи, те изгледа да је била доказно срество само међу оним себрима који су припадали једном истом власнику имања¹⁾. Ово ипак изгледа да је био изузетак, као нека повластица манастирским људима, јер се такав пропис не налази у свим хрисовуљима манастирима.

Железо је прописано као начин оправдања за крадљивца и разбојника. Када тужилац нема никаквих других доказа као, рецимо, није своју ствар нашао у окривљеног (чл. 92), или га није ухватио на делу (чл. 149) тада се окривљени правда железом по чл. 150: „И ако тко поиште судом гусара и тата и не буде обличенија, да им јест оправданије железом што је положило царство ми; да га узимају у вратех црквених от огња и да га поставе на светој трпезе“.

Узданије или *судбени двобој* било је Закоником забрањено доказно срество. „Узданије да нест никому ништа никаква; кто ли се поузда зашто, да плати само-седмо“ каже члан 102. Кома је припадала ова седмострука вредност, да је тако назовемо, лицитације која је претходила самоме двобоју, нема помена у изворима.

Свод се помиње у два члана Законика, али изгледа да су у противречности један са другим. Чл. 180 гласи: „Аште кто што ухвати гушено или крадено, лицем или силом узето сваки о том да да свод. Аште кто буде купил где љубо, или у земљи царства ми, или у иној земљи, вину да да о том свод; аште ли не да свода, да плаћа по закону“, док чл. 193 каже: „И свод коњски и ини добитак, или кои годе, правла. Што се гуси или украде, тому да да сводника, или да плати свако само-седмо. Ако ли рече: „Купих у тога земљи“, да оправа душевници от глобе; ако ли га не оправа душевници да плати с глобом“. Али ће пре бити да се последњи став бави једино стоком док први говори о свакој ствари крађеној. Такав окривљени правда се тиме што доказује од кога је прибавио ствар за коју тужилац тврди да је његова. У случају да не може да покаже порекло кажњава се; докаже ли да је од свога претходника законитим путем дошао до ствари, ослобађа се сваке одговорности али тада његов претходник има да докаже то исто за себе.

Душевници престављају нарочити начин доказивања који је донекле и резултат колективне одговорности и кри-

¹⁾ Гласник XV, стр. 308, и у другим хрисовуљ ма.

вичне солидарности. Тако се зову људи које оптужени има право да приведи суду каде не може да да свод услед тога што је предмет о коме је спор прибавио негде далеко од места суђења. То нису сведоци који су нешто видели или који нешто знају, већ је то нека врста јемаца који стоје добри за оптуженог да је дозвољеним начином дошао до ствари у спору, који јемче да је он није упљачкао, отео, украо и т. д. Законик не прописује њихов број. Ови исти душевници играју још и улогу процениоца штете као што се то види из чл. 75 који доказује да су они људи који по души и савести својој јемче за туженога, колико га познају, да је у спору или кривици прав.

Извори, а Законик најмање, нигде не говоре о *сведоцима* као доказаном среству. Да су они постојали тачно је али се не зна ни колики их је број био потребан ни да ли су и у кривичним споровима могли бити употребљавани. Грађански спорови, и то они најважнији, о својини и границама, као што се из извора види, једино су по сведоцима и расправљани.

Поред ових доказних срестава постојале су још и *јавне исправе и јавни сведоци*. Видели смо раније да је једна парнична страна могла као доказ изнети владалачку књигу, која је важила као потпун доказ; то није морао бити баш хрисовуљ. Ова *милошћ* владаочева важила је као непобитан доказ у свима споровима о земљи када се износи против парничне стране која није црква, јер према цркви по чл. 78 нема никакве доказне снаге, већ се преко ње прелази и суди по осталом доказном материјалу, али се владалац о спору извештава. Са овом милошћу изједначен је и *милосник*, то јест лице преко кога је тај владаочев поклон учињен, а то је лице било какав управни чиновник или властелин. Ово је као што се види нека врста привилегије доказа у корист цркве.¹⁾

Праве *сведоке* помиње Законик у чл. 80 где каже: „за међе селске да даду обоји који ишту сведоке, он половину а он половину по закону; да куде реку сведоци, тогова-зи да јест“.

Сва су ова доказна срества била на употреби како туженоме тако и тужиоцу, према својој природи. Али има још једно које се може назвати конклюдентним, које дејствује још и пре самога почетка судске расправе. Оно је јасно изражено у чл. 89 „Кто позове кривца пред судије, позвав и не појде на суд, на седи дома, ов-зи који јест позван, ако приде на рок пред судије и отстоји се по закону, та-зи да јест прост от тога-зи длга за који је бит позван, ере он

¹⁾ О једној другој врсти милосника, о њиховој другој функцији говори Ст. Станојевић, о. с. у Гласу СХ (62), стр. 21 и даље. Евентуална дужност овог милосника види се у Законнику.

позвав дома седи“. Тужени који на позив дође, а тужилац изостане, бива ослобођен и пресуда се самим тим у његову корист доноси¹⁾.

Кривична одговорност.

Кривична одговорност није безусловно почивала на ономе лицу које је кривично дело учинило, нити је оно морало бити свакада кажњено. И ту је заступништво било допуштено па некада и прописано. Одговорност може бити тројака: или је *лична*, или је *колеktivна*, или произилази из претпостављеног *јемсџва* или *заступнишџва*. О личној одговорности нема се шта рећи јер се извори њоме не баве у данашњем смислу те речи те не говоре ни о старости кривца, нити о другим околностима које би могле кривицу умањити, повећати или сасвим извинити. Али налазимо да се ипак о разним моментима води рачуна али с друге тачке гледишта, јер казна затвора онда готово и није постојала, будући једино од штете, а она једина може поднети одмеравање казне према околностима личног карактера. У оно време дело учињено под разним околностима престављало је различита дела а не једно исто, и свако тако различито дело било је угрожено својом казном. Ти разни моменти који су утицали пре на врсту но на меру казне, били су прилично многобројни у старом праву. Тако се знало за дело учињено намерно и ненамерно, са предумишљајем и без предумишљаја, за нехат, за правдену нужну одбрану, за саучесништво и помагање; сам Законик разликује обичног крадљивца од лопова по занату; пијанство није била никако повољна оклоност за кривца већ обратно; сталез кривчев помаже му или одмаже у колико телесну казну претвара у новчану и обратно. Личност повређенога такође.

Пошто будемо прегледали све врсте кривица и казни видићемо да би се из ондашњег система казненог и процесуалног права могла извући читава теорија, али са те тачке разматрати старо кривично право и поступак нити би чему одвело нити би имало смисла, јер теорија није била позната ондашњем законодавству, ондашњој управи; значило би претставити старо право као резултат филозофије у најширем смислу, и теориске спекулације, док је оно било далеко од тога: оно је имало пред собом један циљ и пипањем и пробама; праксом сјајно га је решило на општу корист; а на штету негативних елемената.

За старо казнено право интересантне су *колеktivне казне* које су погађале или учиниоце кривичних дела или су биле последица једног сасвим паметног, данас услед демо-

¹⁾ У Statuto di Budua у Cap. LXXXX има исти пропис, само он важи за туженог кад не предстае суду.

кратских теорија одбаченог, принципа, а он се састојао у законској претпоставци да је извесна околина морала знати ко је извесно дело учинио, па онда њу, пошто неће да га прокаже, кажњава као јатака, — или да је могла да спречи извршење кривичног дела да је се држала законских прописа, па се зато закон и не труди да пронађе правог учиниоца кривичног дела, већ кажњава одмах ту околину, а то је било село, жупа, породица итд. Казна је већином имовинска. Прва врста ове колективне одговорности јесте територијалне природе, а случајеви су поменути у првоме делу; друга је личне природе. Чл. 52 и 71 прописују да се казне за кривице чланова породице наплаћују из целог имања, разуме се само за случај да ти рођаци живе било у задрузи било у једној кући, неодељени имањем.

Неко може одговарати и само зато што се претпоставља да је јемчио за кривца или што је изрично своје јемство дао. Чл. 51 гласи: „И кто преда или сина или брата у двор, и упроси га цар: „Веровати ли га ћу?“, и рече: „Веруј колико и мене“ — ако које зло учини, да плати он-зи који га је предал“, а чл. 173 наређује: „Властеле и властеличићи који греду у двор царства ми; или Грк, или Немац или Србин, (или властелин или ин кто љубо), тере доведе собом гусара или тата, да се он-зи господар каже како тат и гусар“ па за оваква од послуге учињена кривична дела и не тражи изрично дато јемство, као што то у првом члану прописује за веће кривице, док за обичне грешке и мање кривице и не преноси одговорност на јемца већ за њих сам кривац одговара, „ако ли га такој име дворити како-но дворе у полате цареве што сагреси да плати сам“.

Кривична одговорност у једном случају не само да бива искључена већ се пренаша на повређенога у случају предвиђеном у чл. 66: „Где се обрете убиство, он-зи који-но буде зарвал, да јест крив, ако се и убије“, што значи да евентуалне трошкове и казне новчане плаћа имање убијенога ако је он почео бој, а не онај који га је у том боју убио. Ваља имати на уму да ово није случај праведне нужне одбране већ се овим хоће да спрече бојеви.

Кривична дела.

Кривична дела назвали смо све радње које стари закони кажњавају, не придајући им при томе њихов данашњи значај. Иако то нигде није споменуто, ипак се може рећи да се највећи део кривица извиђао и кажњавао тек по приватној тужби. Ако је и постојала каква разлика она је постојала у овоме: власти су извиђале по званичној дужности само она кривична дела која су вређала интересе државне. Тако је интересно за ондашње појмове да су крађе и разбојништва извиђани тек по приватној тужби, док је сматрано као кривично

дело против државе крађа и разбојништво које се врши из заната, тако да је задатак државних власти био да такве кривце гоне. Велеиздаја и извесна кривична дела против Цркве долазе такође у ту групу.

Кривице се могу поделити и по правном добру против кога су уперене. Тако имамо кривична дела против живота, имаовине, телесне повреде, против личне слободе, морала, части, јавног поретка, против закона, и многе друге без специјалног обележја.

У групу *кривица против имаовине* долазе сва она кривична дела код којих постоји намера да се један део туђе имаовине у ондашњем смислу противзаконо присвоји или уништи. Чланови 145—147 говоре о крађи и разбојништву, а крађу која се извиђа по приватној тужби предвиђа чл. 180 и кажњава седмоструком вредношћу украђене ствари. И специјалне врсте крађа биле су познате. Иако нису имали карактер ствари, себри су сматрани као део имаовине вишег баштиника, који је законом био заштићен од њиховог противзаконог присвајања од стране других баштиника, јер члан 93 кажњава онога који туђег меропха или отрока са чијег имања преведе на своје или на туђе, а изгледа да су ове деликте вршили баш сами ти виши баштинници или њихови управници, можда и у дослуху са самим меропсима. Тежа врста крађе јесте она која се у цркви изврши и чији је предмет црквена утвар¹⁾. Разбојништво је оно што и данас а тежа врста је разбојништво на тргу. У једном хилендарском хрисовуљу²⁾ оно се изједначаје са данашњим изнуђавањем: забрањује се претњом или чим другим утицати на купца да скупље што купи или на продавца да јефтинеје прода. Слично разбојништву, али много већег обима, било је пљачкање из чл. 101. где се оно нажалост не спомиње баш тако јасно. Он изгледа да забрањује неку врсту самонаплате и самокажњавања праћено употребом силе и уништавањем жетве, засејаних њива итд. Попаша жита, винограда, ливада из чл. 76, ако је ненамерно учињена преставља оштећење, ако ли је намерно онда је кривично дело које се кажњава нарочитом казном, поред обештећења,

Нађене ствари туђе не смеју се задржати, јер се одговара као и за крађу по чл. 116, који пропис има и у Будванском Статуту у Сар. СXXXIV, који је од истога доба.

У групу *телесних повреда* долази више деликата који се међу собом не разликују толико по тежини повреде већ по начину и околностима под којима су оне нанете. По одредбама светостеванског хрисовуља туча управника села или ма које друге области кажњава се као нарочита телесна повреда. Туча у опште, бој, кажњава се у јавном интересу, и

1) Споменик IV, стр. 9.

2) Споменик III, стр. 11.

без значаја је да ли је један бијен или више њх, да ли је једна страна само била бејена или обе. Чупање браде може се сматрати као увреда.

У кривичним делима упереним *против живота* старо је право правило разлику у погледу намере деликвента, и у погледу личности убијенога. Закони знају за намерно и нехотично убиство; за убиство рођака и ког другог лица, за убиство свештеног и несвештеног лица, и најзад за убиство лица истог, нижег или вишег сталежа.

Међу кривична дела *против часћи* долазе увреда и псовка влателина, свештеног лица, и нарочито судије.

Потвора или *лажно ошуживање* у ма коме облику врло се строго кажњавала.

Од *деликата против морала* Законику помиње блуд а у изворима има и о силовању.

Деликти против јавног поретка и у ондашњем смислу против *личне слободе* веома су многобројни, и то су баш оне кривице којима се иде унаточ привилегијама извесних сталежа и класа. Тако је разним казнама било угрожено: насилно терање на рад на државна имања црквених себара; извршење каквог кривичног дела на приселици, изговарање бабунске речи, не следовање позивима пристава и наредбама судским.

Прави деликат против слободе личне јесте онај из чл, 104 по коме се кажњавају највећом имовинском казном кефалије и остали чиновници који држе затворе ако кога без пресуде затворе. Смрћу се кажњава меропак или властелин који се девојком венча против њене воље.

За *деликт против закона* опште природе налазимо пример у неким хрисовуљима¹⁾ где се прописује казна од 200 перпера за сваког ко ради против подарених права.

Поред набројаних има још један велики број карактеристичних за ово време, о којима ће при говору о казнама бити више речи.

К а з н е.

Казне су биле веома разноврсне тако да је готово за сваки деликт била нарочита казна; једна и одређена у сваком погледу. Њихова врста и величина управљале су се у првом реду према личности повређенога кривичним делом, а и према личности самога кривца. Тако, ако је кривац себар кажњава се телесном казном сакаћења; понекада, али ређе, и новчаном казном; ако ли је пак властелин свакада се кажњава новчаном казном; сем једног изузетка. Намерно убиство сматра се као јаван злочин а ненамерно се кажњава осудом на накнаду штете, новчаном казном.

¹⁾ Гласник XXIV, стр. 245.

Старо српско право не зна теориски за главне и споредне казне: готово је свака казна могла бити једном главна, други пут споредна.

Готово све данашње казне постојале су и у старој држави, сем једине казне лишењем слободе, казне затвором, која се примењивала више као споредна казна, као обезбеђење извршења главне казне. Али је онда било и казни којих данас нема.

Старо је право знало за ове казне; смртна казна, сакаћење, батинање, имовинске казне, новчане казне, лишење звања, губитак части, протеривање, накнада штете, — само је улога свих ових казни била сасма друга но данас. На место данашње свеопште казне лишењем слободе, која доноси само свеопшту штету, старо је право знало за две главне врсте казни: имаовинску у облику вишеструке накнаде штете или у новцу, и разне телесне казне сакаћењем. Иначе ниједна ова казна није била искључива; најчешће се осуђивало на новчану казну и сакаћењем истовремено, а могло се казнити и двома врстама телесне казне истовремено.

Смртна казна се извршавала спаљивањем, вешањем, а угледа и отсецањем главе. Предвиђена је била за ова кривична дела, и то вешањем: насилна женидба себра са властелинком (чл. 53), убиство епископа, свештеника или калуђера, дакле свештеног лица уопште (чл. 95), рушење цркве за време рата (чл. 139); спаљивањем: убиство родитеља, брата или детета свога (чл. 96), тајно ковање новца у граду као и ковање новца ван градова и тргова, то јест по селима (чл. 169); ослепљењем пре вешања: крађа и разбојништво на делу ухваћено (чл. 149); вешањем главачке разбојништво (чл. 145). На једном месту стоји да се кривац има убити и обесити, што је у вези са последњим начином извршења смртне казне, застрашивања ради.

Телесне казне извршавале су се на разне начине: или батинањем, или отсецањем руку, или урезивањем ушију, носа, језика, то јест ровашењем, или осмуђењем, које је морало бити донекле и бесчастећа казна када се зна да су у Средњем Веку велика брада, бркови, веће, коса били знак отмености и угледа. Овим разним телесним казнама често је додавана и новчана казна.

Осмужењем се кажњавају: себар за увреду властелина (чл. 45) и себри који дођу у сабор (чл. 69); отсецањем обе руке и ровашењем језика ко прода хришћанина у ину веру неверну (чл. 21) и пристав ако прекорачи судијину књигу, то јест када при извршењу пресуде или друге које наредбе судијине што више тражи или другојачије изврши (чл. 162); отсецањем обе руке и ровашењем носа насилно венчање међу властелом или међу себрима (чл. 53) и блуд властелинке са меропхом (чл. 54); само отсецањем обе руке чупање браде властелину или добром човеку (чл. 97) и намерно убиство

(чл. 87), а отсецањем обе руке и новчаном казном од 300 перпера кажњава се себар када убије властелина; отсецањем обе руке и ископавањем ока пијаница ако кога повреди (чл. 166); само ослепљивање предвиђено је за лопова из чл. 146, а ослепљује се пред извршење смртне казне лопов и разбојник када се на делу ухвате (чл. 149); осмуђењем бегство меропаха (чл. 201); ровашењем увета и осмуђењем обрва себар када учествује на сабору (чл. 69). Поред ових помиње се још једном за жене и казна „против рода“.

Новчана казна види се и по изворима да је некада била права казна а некад само накнада штете, али се не може рећи кад је била једно а када друго.

Највећу новчану казну у износу 1000 *перпера* плаћао је властелин за убиство себра (чл. 94) и поротник који ослободи туженога за кога се докаже да је крив (чл. 154).

После ње долази тако звана *вражда* која износи 500 *перпера*. У прво време то је била казна за убиство при коме убица не може да се пронађе а плаћало ју је село. У доба Душана она је само име за новчану казну од 500 перпера. У *Liber Statutorum*¹⁾ налазимо истина да је био обичај када Дубровчанин убије Србина или обратно да плати 500 перпера, а у једном изводу закона Јустинијанових и Константинових²⁾ у § 6 читамо да плаћа 500 перпера онај који изазове вражду на збору, скупу у граду или на селу, а ако се деси убиство тада сву штету плаћа онај који је започео, — али ни та ни друга места не дозвољавају да се ишта сигурније о вражди каже. У једном случају, ако је кривац црквени човек, половина казне припада цркви а друга ономе који је открио кривца или кривицу³⁾; на другом једном месту⁴⁾ плаћа вражду и онај који извади мач или нож на вашару, као што плаћа 500 перпера и онај који изазове метеж и бој, али у овом случају казна не иде цркви већ цела владоцу. Исту ову казну плаћа и село за ископавање мртваца (чл. 20); да се ово често па и доцније дешавало види се из једног сабора одржаног у охридској архиепископији почетком XVI века. Исту казну плаћају и кефалија и властелин који противно прописима чл. 184 кога без царске књиге затворе, и онај ко примора трговца да му што против своје воље прода или купи (чл. 118).

300 *перпера* плаћа ненамерни убица (чл. 87), световна власт када расправља и суди случајеве који спадају у надлежност црквених власти (чл. 12), властелин или цариник који спречавају ма како трговце у кретању (чл. 122) и најзад поред отсецања руке себар када убије властелина (чл. 4).

Пошка је слична вражди, а у прво време је била прописана за бојеве између пастира и влаха, али се и њено име

1) Медо Пуцић, Споменици Српски II, Београд 1862, стр. 151.

2) Српски Летопис I, Будим 1859, стр. 5.

3) Гласник XV, стр. 308.

4) Дечански Хрисовуљ, стр. 63: „као што је закон у државе“.

уопштило те се доцније тако звала свака казна у износу 100 односно 50 *џерџера*. По чл. 77 меропашка села плаћају 50 а влашка 100 за међусобне бојеве; по чл. 82 потку плаћа још и пастир, поред накнаде попашењог, који за каквим другим пастиром са своји стадом у исто село падне. Иначе казну од 100 *џерџера* плаћају властела за богумилску пропаганду, виши властелин за псовање нижег, а за исто дело нижи се кажњава још и батинањем (чл. 50), псовање ма каквог свештеног лица (чл. 95), и властелин и властеличић за псовање себара, а себар за псовање властеле кажњава се још и осмуђењем (чл. 55). У хрисовуљима из доба Душана има помена и о једној малој потки.

Са 12 *џерџера* кажњава се себар за богумилску пропаганду, али му се поред тога још и батине ударају (чл. 85). Исто се толико кажњавало, по једном хрисовуљу, и дело из данашњег § 375а учињено према црквеном имању на метоху Св. Ђорђа Скопског.

Најмања новчана казна износила је 6 *џерџера* а била је предвиђена за себре када један другом чупају браду, мехоскубина из чл. 98.

Казна у воловима јесте средина између новчане и имовинске казне, а у прво време Немањића династије она је била општа казна. У доба Душана задржала је се само као казна за намерну попашу (чл. 76) и за властелина који се не одазове судском позиву (чл. 56), а у оба случаја износи 6 *волова*.

Своје врсте је казна из чл. 101 по коме онај који погази туђе усеве, градине, винограде коњима својим, за казну има да плати половину коња којима је дело учинио оштећеноме а половину владоцу.

Имовинска казна јесте *конфискација имања* и била је од много већег значаја и за државне финансије и, нарочито, за народну привреду, јер се кривци лишавају и имања и срестава производње, те постају *расејаници* ако су дотле били меропси. Ово су може бити на неким местима спомињани слободни људи; на другима се зову *расејаници*. Блажи облик био је из чл. 32 и 136: по првоме црквени људи (то јест закупци, земљишни арендатори, и томе слично) који су држали црквене земље и меропхе па су их растерали, кажњавају се поред осталог још и одузимањем тих села, земаља, људи итд; по другоме одузима се само она земља, села, људи итд. за доказ чије својине тобожњи власник показује лажан хрисовуљ.

Консфискацијом Законик угрожава: примање мита од стране управника црквених имања (чл. 24), насилно довођење црквених и манастирских људи на државне земље на рад (чл. 34), не-пријем судијиног пристава (чл. 107), псовање и вређање судије (чл. 111), а цело село у коме златар кује новац (чл. 169).

Законик још кажњава конфискацијом имања *невернике и преслушнике*. Да су неверници издајници и да се невера кажњавала одузимањем имања, то се види тек из хрисовуља, а том казном Законик угрожава оне који примају људе без царске књиге (чл. 140) и оне који скоче да грабе покретност и непокретност властелина или властеличића који из земље побегну (чл. 141). Преслушници шта су, види се из чл. 34 и 129, али није баш јасно каквим се по форми и садржини царским наредбама треба успротивити па бити преслушник. У сваком случају кажњавају се одузимањем имања по чл. 148 они који не поступе по наредбама судијиним односно крадљиваца и разбојника или каквог другог ислеђења, а по чл. 178 кефалија и властела на које се судија обрати када други људи не изврше оно што је он по своме приставу наредио, па ни они то не учине.

Накнада штете може бити *једнострука*, када представља право обештећење, и *седмострука*, у коме је случај права казна. На просту накнаду штете осуђује се о овим случајевима: по чл. 76 за нехатну попашу, по чл. 49 крајишник услијед чијег нехата преко крајишта пређе непријатељска војска, по чл. 51 онај који је учиниоца штете препоручио двору, по чл. 58 околина када се по чијој смрти у његову селу пали и пљачка, по чл. 92 село које не изда суду предато му лице са предметом кривичног дела, по чл. 126 градска земља за оно што је на њој крађом или разбојништвом узето, по чл. 160 држава ако се што услед рђаве страже деси пролазницима, и по чл. 99 и 100 село односно околина за паљевину ако паљача не преда властима.

Није одређена мера за случај из чл. 169: град и трг у коме златари тајно кују новац плаћају глобу колико сам владалац одреди.

Седмострука накнада штете као казна предвиђена је за ове случајеве: по чл. 102 за онога који хоће своје право да докаже судбеним двобојем, по чл. 93 за оне који помажу сељацима да беже са имања, по чл. 143 за крајишника коме промакну лопови и разбојници преко границе у земљу, по чл. 187 за пастире који после владоца падну у исто место, и по чл. 30 за оне који врше самовлашће према црквеним људима и калуђерима.

Протеривање јесте блажији облик казне лишењем слободе, а примењивана је или појединачно или колективно у случајевима конфискације имања нижих баштиника. Као појединачна казна примењује се по чл. 11 за лажног свештеника који обавља свештеничке дужности без посвећења, без епископског благослова, и по чл. 9 за полуверца који се хришћанком жени па неће да се покрсти, а везана са другим казнама по чл. 10 за јеретика који међу хришћанима живи, и за калуђера који прима мито по чл. 24. Као колективна казна примењује се у свима случајевима конфискације, који су већ побројани раније.

Права казна лишењем слободe јесте *затвор* који налазимо само на једном месту и износи 3 месеца. Неодређено време остаје калуђер у затвору по чл. 19 „који сврже расе да се држе у тамници докле се обрати опет у послушаније“. По чл. 166 пијаница између два батинања лежи у затвору. По чл. 32 управник црквеног имања држи се у затвору докле год не сакупи црквене људе које је растерао, а по чл. 198 властелин на двору цареву докле не плати порезу, и то двојном.

Као делимично лишење слободe може се сматрати случај из чл. 134 по коме са поротницима који кривог ослободe забрађује женидба и прописује се да више никада не могу бити сведоци, па можда ни поротници.

Башине као казна већ су поменуте на више места.

Лишење звања била је доста честа казна предвиђена како за грађанске тако и за црквене чиновнике. У првом случају то су велика или мала властела, или и прави чиновници управни, који, злоупотребљујући свој положај, киње себре. Тако се властелину који на приселици учини какву штету (што треба разумети као намерно оштећење) себру, одузима држава с тим да му се друга накнада више не да (чл. 51). Чл. 142 је сасвим опште природе јер прописује казну одузимања имања за све противзаконе радње властеле и властеличића који имају какву област на управу. Код Цркве може како свештеник тако и епископ бити лишен звања и рашчињен јер чл. 13 садржи општи пропис како за оног који даје мито тако и за оног који га прима при постављању на разна звања у црквеној хиерархији. Иста казна постиже по чл. 20 свештеника који дозвољава да сељаци ископавају мртваце, или чак и лично у томе учествује, а по чл. 28 игумана, епископа па и самог митрополита ако се противно основном акту цркве односно манастира не старају о издржавању сиротиње.

У неколико случајева Законик упућује ради казне на Законе светих отаца: за јеретике који неће да се врате хришћанској вери, за латинског свештеника који обраћа православној, за мађинике и отровнике.

Пресуда.

Пресуда мора свакада бити писмена, јер чл. 163 наређује судијама да воде књиге и у њих уписују спорове и пресуде, а један примерак дају страни која је спор добила: „Всакe судије што суде да уписују судове и да држе у себе, а другу књигу уписавше да ју даде оному-зи који се буде оправил на суде“. Таква књига, та пресуда је потпун доказ: у христовуљима често находимо „тако је судија пресудио“.

Извршење пресуде остављено је двојници чиновника: *приставу* и *глобару*. Пристав се бавио само извршењем казни које нису имале веза са имаовином, дакле правих казни; гло-

бар је био, изгледа, извршитељ судски у колико је извршивао све оне пресуде које су гласиле на ма какву наплату.

Пристав је поред тога и нека врста истражног судије али у томе погледу стоји под редовним судијом, и ради изван суднице: он излази на лице места када је то потребно ради прикупљања података, увиђаја, сведочанстава (чл. 148, 176). У сваком таквом случају пристав не сме да ради ништа без изричног писменог наређења судијиног, а од њега једну копију судија задржава за себе, да би се у случају жалбе могло утврдити да ли је пристав крив за прекорачење своје власти, односно налога судијина. Као што ни сам суд нема физичке силе на расположењу ради извршења својих одлука, тако је ни његови пристави немају: у случају каквог отпора они се обраћају управним чиновницима: кефалијама, властелину, управнику жупе односно тог насељеног места. Они су престављали данашњу полицију или извршне среске судове. Сваки је истина био слободан да се успротиви приставу, али ако се покаже да је то противљење било безразложно кажњава се конфискацијом, а ако се покаже да је пристав заиста прекорачио налог судијин, пристав се кажњава највећом казном сакаћења. Изгледа да тако кажњени пристав никада више то не може бити, јер чл. 163 наређује судијама да за приставе узимају људе добре, поштене и поверљиве. Пристав је поред тога био и нека врста судије за неспорна дела, па као такав потврђивао уговоре о куповини и продаји и за ту радњу имао приличну награду предвиђену у чл. 108: „О издаве сико-зи да буде. Издава от земље приставу 3 перпере; от села 3 перпере; от млина 3 перпере; от жупе vsакаго села 3 перпере и од града коњ и свита; од винограда 3 перпере; от коња перперу, от кобиле 6 динара; од говедета 4 динара, от брва 3 динара“.

Глобар је други чиновник судијин: све казне као и оне пресуде и одлуке судијине које садрже какву наплату предају се њему на извршење по чл. 188 и 194. Као приставу и глобару се сваки налог издаје написмено, а једну копију чува судија. Као помоћно-извршни органи и овде делају извршни органи управне власти.

Раније је било напоменуто како се има разумети црквена судска надлежност: овде се може рећи да је наплата тих казни новчаних и имовинских често била остављена нарочитим црквеним односно манастирским глобарима:

За разне своје радње судови су наплаћивали прописане таксе, за које се, сем имена, готово ништа више и не зна; тако се помињу: рука, печат, отбој, престој. По св. стеванском хрисовуљу износиле су ове таксе: отбој 18 динара, рука и печат 6 динара, послух 2 динара. Манастир Грачаница је за послух наплаћивала 4 динара.

До сада изнешени прописи важили су за редовне, обичне судске спорове, кривице. Али закон предвиђа случај да су-

дија какав спор не уме да реши, па зато у чл. 181 наређује да се акта са обема парничним странама пошљау владоцу да га он тако у првој али изведеној инстанцији реши и одлуку донесе.

Дворски суд.

Поред жупских судова, дакле не над њима, стајао је дворски суд са обласном надлежношћу за кривце почињене на двору владаочевом, са личном надлежношћу за кривце чије је боравиште био сам двор. Сама реч двор има овде двојак значење; место и свиту. Да је дворски суд имао исту надлежност коју и жупски доказују нам чл. 175 и 177. По гласу првога дворски суд води ислеђење, истрагу, расправља спор и доноси пресуду свакада када се дело догоди на двору или када се обе стране на њему налазе па захтевају да им суди дворски суд. Надлежност његова и за мање кривце и спорове изводи се из чл. 51: случај мање грешке коју учини на двору лице кога властелин препоручи. Сем наведених лица и наведених изузетака нико не може бити тужен дворскоме суду; као што не може бити тужен ни ком другом њему ненадлежном жупском суду. Чл. 72 који гласи „И кто невољан дојде на двор царев, да се свакому учини правда, овсен отрока властеоскога“ односи се на сасвим друге случајеве који немају везе са судством: на жалбе против појединих чиновника и на сваковрсне молбе материјалног карактера.

Владалац као судија.

Владалац као судија не стоји над оним двема врстама судова као виша инстанција, већ је он истовремено и судија истога степена, али само за извесна дела која по чл. 192 спадају у личну владаочеву надлежност судску, а то су: велеиздаја, убиство и блуд властеоке. Поред тога владалац је некада и изабрани судија: у хрисовуљима читамо често да се манастирима признаје извесна привилегија у толико што се за своје имовинске спорове изузимају од надлежности редовног судије, и подвргавају надлежности владаочевој или његовог заменика¹⁾. Надлежност владаочева у међународном грађанском и кривичном судству развијала се тако што је стално са владоца пренашана постепено на ново стваране чиновнике и установе. Тако је још Првовенчани био прописао²⁾ у својим трговачким уговорима да ниједан Дубровчанин не води своје спорове са домороцима пред редовним судијом већ пред владоцем. У другој половини XIII века била је та надлежност већ ограничена на извешан број деликата: издају, вражду, човека и коња; све остале кривце

¹⁾ Споменик III, стр. 11.

²⁾ Monumenta Serbica XX.

и грађански спорови изношени су пред редовног судију коме је био придодат и један Дубровчанин¹⁾. Под Душаном владалац је надлежан за убиство, човека, свод и земљу²⁾.

Владалац пресуђује и све оне спорове које редовне судије не могу да расправе (чл. 181).

Из хрисовуља и прописа о пороти да се закључити да је владалац био у толико виша судска инстанција, што је кажњавао судије за криво суђење (поротнике и игумане) па том приликом и о њиховим пресудама доносио одлуку.

Порота.

Поротни судови били су установљени још у XIII веку и били су веома развијена установа, али се ипак о њима не може онако категорички изражавати као што је то Авакумовић учинио у својој расправи „Стара српска порота поређена с енглеском поротом“³⁾.

Када је она уведена, не може се поуздано рећи, јер Законик када о њој говори упућује на законе светога краља, а то је био Милутин (крај XIII и почетак XIV в.). Међутим, то може значити само да је она тада консакрирана једним писменим законом о пороти, а никако да порота није и пре тога и постојала, јер ми и саме земљишне судове који имају много сличности са њоме, а за које такође стоји да их је Милутин установио, сретамо и у много даљој прошлости, те ће бити најтачније да је Милутин пороту само усавршио, усвеопштио и законом нормирао. У сваком случају ми смо већ пред крај XIII века имали савршен судски организам на поротном систему. Што би било значајно и важно то је утврдити стварну надлежност пороте, али о томе споменика никаквих нема, једино се о томе нешто може рећи код мешовите пороте, Лична надлежност пороте изгледа да је била од мањег значаја; у сваком случају према странама одређује се и састав пороте.

Пороте је било у старој српској држави више врста. Једна је била за домороце а друга странце. Да ли је та мешовита порота била иначе организована као и прва, не може се рећи. Свакојакo код ње се зна да је судила и грађанске спорове и кривице. Да је судила и кривична дела порота у опште, има доказа и у самом Законику. Тако по чл. 106 мѣропах који на двору учини кривично дело оправдава се котлом, а пронијарски син за исту кривицу иде пред пороту; по чл. 132 порота има да утврди да ли је каква украђена ствар била доцније купљена као ратни плен, па ако јесте да туженога ослободи; најзад можда и сам чл. 151 који одређује број поротника према, ваљада, тежини кривице, или можда

¹⁾ Monumenta Serbica LIII.

²⁾ Ibidem CXXVII.

³⁾ Глас С. К. А. XLIV.

и величини спора. А да се порота бавила и грађанским споровима то нам доказују исти чл. 151 и, можда, члан 160 као и многи трговачки уговори. Први говори о великим кривицама и мањим дуговица; по другом порота утврђује величину претрпљене штете на путу од стране трговаца, а ту штету плаћају кефалије и страже. По трговачким уговорима странци, који су већим делом били трговци, имали су право некада да за своје спорове са Србима бирају између пороте и обичних судова, то јест обичног поступка са редовним доказним средствима. Ово оправдава претпоставку да је се порота од осталих судова разликовала једино својим доказним поступком, да у њој није постојала употреба спољних доказа: поротници су доносили одлуку по причању обејих страна, као да свод, душевници, сведоци нису узимани у обзир. Мешовита порота није постојала једино за Србе и стране држављане; била је и једна њена подврста, а то је порота која суди хришћанима и иноверцима, обично латинима, те су и њени чланови, поротници, бирани на равне делове између „христијана“ и „латина“. Ова је порота од облигаторне постала доцније факултативна¹⁾.

Број поротника мењао се према случају за који се порота састајала и који је имала да пресуди. По чл. 151 њихов је број износио „за велико дело да јест 24 поротници, а за мањи дуг — 12 поротник, а за мало дело — 6“. Каква је разлика постојала између те три врсте предмета, и у којим границама, није познато: да ли висина казне или вредност спора. Поротници се вагда бирају из места једне и друге стране; изузетак је постојао само за мешовиту пороту и то за страну странаца и католика, јер се они нису свакада у своме месту могли наћи у довољном броју²⁾. Исто је тако и сталеж поротника зависио од сталежа самих странака, али изгледа да је био меродаван сталеж туженога, јер чл. 152 каже „да су велијим властелом велији властеле, а средњим људем против их дружина, а себрдијам их дружина да су поротници“. За непунолетнога или још несамосталнога сина изгледа да се порота саставља из оних људи који би били надлежни за оца му, по већ поменутом чл. 106. Из броја оних који могу бити бирани за поротнике, или постављани, искључени су за свагда: они који су већ једном по чл. 151 били кажњени зато што су кривога ослободили; у појединим случајевима: рођаци чији степен није одређен и они који су према једној страни непријатељски расположени (чл. 152).

Порота је суд који се повремено састаје и ради. Она држи заседања у цркви (чл. 151), где прво сви поротници полажу заклетву пред свештеником у свечаним одеждама. Поступак пороте изгледа да није био тако развијен као жуп-

¹⁾ Monumenta Serbica CCXLVII.

²⁾ Ibidem.

ског суда: она нема пристава ни извршних органа; она само саслушава обе стране и доноси одлуку. Пороти је забрањено да мири странке (чл. 151), а за одлуку је довољна већина гласова.

Земљишни суд.

И ово је пре био неки суд са нарочитим поступком, па се по томе ближио пороти. И он је био донешен, управо законом регулисан, за време краља Милутина, али ти законски прописи нису сачувани. Сам Законик се бави овим судовима у два члана. У 79 каже: „А за међе и за земљу што се потварају села међу собом, да иште судом от светога краља кади си је преставил...“ а чл. 80 гласи: „За међе селске да даду обоји који ишту сведоке, он половину а он половину по закону; да куде реку сведоци, тогова-зи да јест“. Колики је њихов број био нема података законских, али, судећи по примерима у хрисовуљима, и њихов је број варирао од 6 до 24 као и код пороте. У једном хрисовуљу забележено је да је у спору око граница било 24 сведока¹⁾, а по једном документу из истог доба види се да је владалац наредио да 12 жупских становника буду сведоци у једном сличном спору²⁾. Као сведоци помињу се једном цео збор, цело село, други пут разна властела и други угледнији и ботатији људи³⁾. У сваком случају то треба да су старији људи, староседеоци исто тако, „стариници“ како се они називају, јер њихов задатак и јесте да покажу како је раније било. Што је овај суд разликовало од пороте то је, изгледа, то што ови сведоци нису били судије, они су само својим исказима помагали судији да донесе одлуку. Ко је таквим судом управљао не зна се: једном налазимо редовног жупског судију, други пут две судије, вероватно зато што је предмет спора спадао у обласне надлежности два жупска суда. На крају XIV века не налазимо више судију, већ на његово место срећамо извршне органе које шаље сам владалац. Изгледа да се тада вратило на Милутинов и пред Милутинов поступак, који се види из једне хрисовуље већ поменуते, а можда је то била баш привилегија тих манастира раније добијена да им спорове о земљи суди владалац или кога он пошаље или они изаберу.

Како нас састав овога суда донекле опомиње на пороту тако је донекле и са поступком. Сви се сведоци прво заклињу у цркви па онда излазе на лице места где се обостраним исказима има да утврди граница односно својина. Да званични преставници државне власти нису могли утицати на пресуду, види се из већ наведеног члана Законика: куде реку сведоци,

¹⁾ Дечанске хрисовуље, стр. 26.

²⁾ Шафарик, Рамátki. стр. 94.

³⁾ Дечанске хрисовуље стр. 27.

тогова-зи да јест. Они су једино руководили радом, поступком, озваничавали га и пресуду написмено доносили. Као најјачи доказ сматра се, сем осталих јачих противдоказа, дужи посед и то и у случају да обе стране покажу владалачке књиге. По чл. 83 јаче је право онога који је држао земљу пре Законика.

У попису имања хтетовског манастира из 1346 г. помиње се, управо преписује, записник једног таквог рада суда о својини планине Плеша¹⁾).

Војни суд.

Овај је суд радио само док је војска била на окупу. Тада је он био искључив и од неограничене надлежности. Чл. 129 каже на крају: „... И судове мали и големи, који су на војсци, да им суде војводе и никто“. Вијводе по истоме члану замењују у томе погледу потпуно и самога владоца; њихова наређења има да се извршују: „ако ли их кто пречује у чем, да јест то-зи осуђеније које и онем-зи који би цара преслушали“.

Чл. 131 који гласи „На војсци сваде да нест. Ако ли се свадита два, да се бијета, а и никто от војник да им не помаже. Ако ли кто потече и поможе на порвицу, они-зи да се бију“, Новаковић је разумео као да је судбени двобој био дозвољен у војсци, или бар за време рата. Али када се ова редакција пореди са раваничким преписом, тад је јасно да се овим хоће да спречи мешање у међусобни бој између два војника, као да оно „да се бијета“ и не постоји; те тако треба тај члан и разумети, јер је тај облик да се бијета и сувише од свачега што би могло значити судбени двобој, а значи „нека се туку“.

Приватно судство.

Као што смо имали прилике местимично да напоменемо, поред ових државних судова било је у старој српској држави још доста и приватних судова, у којима је судија било какво лице приватнога права, некада не вршећи никакву јавну функцију, некада слабијег карактера. Тако по чл. 201 господар земље има право да свога себра који му је побегао казни једном од две прописане казне сакаћењем. Члан 103 даје право судства оним људима, а то су била већином властела, који су имали своје отроке; оно се простирало на све кривице сем царских, и на све грађанске спорове.

Изгледа да се и изведена, пренешена црквена судска надлежност протезала једино на грађанске спорове и на мање кривице. У оваком случају она је била у првом реду извор прихода.

¹⁾ Споменик III, стр. 38.

Од могућих злоупотреба парничне стране довољно су заштићене прописима о кажњавању црквених судских чиновника који криво суде.

Разне одредбе.

Законик у чл. 84 забрањује *удаву*, то јест самовласно наплаћивање дуга, која је још под Урошем, нарочито у његовим трговачким уговорима са Дубровником, била строго забрањивана¹⁾. Она се састојала у томе што је поверилац сам хапсио дужника па се из његовог имања наплаћивао, или је по гласу једног другог уговора ухваћеног предавао властима. Такав се поверилац уговором упућује на редован спор пред државним судијом, поред кога заседава и један Дубровчанин.

По чл. 116 кажњавало се и само задржавање нађених ствари; како он у последњем ставу каже да се туђе ствари нађене за време рата имају предавати војводи, то је вероватно да је било прописа по којима су се оне за време мира морале предавати грађанским властима. Не преда ли тако нађену ствар на чување властима, налазач, ако се доцније у њега нађе, кажњава се као и крадљивац.

Најзад ваља споменути још један пропис из Законика који поред толиких других, који гарантују независност судова, обезбеђује парничарима и странкама извршење судске пресуде. То је наређење из чл. 88 и 139. По првome члану у случају спора између два властелина онај који је изгубио мора дати јемство којим ће обезбедити ономе који је добио да ће пресуду извршити. А последњи став члана 139 гласи овако: „Иако упри мерапах господара, да ујемчи судија царства ми како да плати господар меропху све на рок, и по том да нест вољан он-зи господар учинити зло меропху“, а то значи да за случај да меропху, иначе слабији, добије парницу какву против властелина, сам судија, дакле државна власт, има задатак да прибави гаранције меропху да ће се пресуда према властелину, према његовом господару, извршити.

※

Оно што се говори у чл. 176 Законика о неким тобожњим судовима у граду, о споровима грађана међу собом, које би они расправљали пред градским владоцем, управником, кефалијом, и пред црквеним старешином; пре ће се односити на привилегије појединих градова у то доба од Византије освојених, на привилегије које би биле чисто имовинске природе, као што је било и „судство“ уступљено манастирима.

¹⁾ Monumenta Serbica, LII, LIII.

6

ПРЕГЛЕД НОВИХ КЊИГА

1. ХРОНОЛОГИЈА УМЕТНОСТИ: ХРОНОЛОГИЈА ЗАПАДНЕ КУЛТУРЕ ОД ПРЕИСТОРИЈЕ ДО ДАНАС
Приредио Ијан Зачек
Београд: Лагуна, 2018.
2. ФИЛОЗОФИЈА: САЖЕТИ ПРИРУЧНИК
Едвард Крејг
Београд: Лагуна, 2019.
3. ГЕН: ИНТИМНА ИСТОРИЈА
Сидарта Мукарџи
Београд: Лагуна, 2018.
4. МЕМОАРИ КРАЉА МИЛАНА
Милан Обреновић, српски краљ
Београд: Лагуна, 2019.
5. ДЕЦА ВРЕМЕНА
Адријан Чајковски
Београд: Лагуна, 2018.
6. ДЕЧАК ИЗ АМЕРИКЕ
Ендру Тејлор
Београд: Лагуна, 2008.
7. ДЕСЕТИ ДЕЦЕМБАР
Џорџ Сондерс
Београд: Лагуна, 2019.
8. ДАНИ КУГЕ
Едмундо Пас Солдан
Београд: Лагуна, 2019.
9. ДИГИТАЛНИ УГЉЕНИК
Ричард Морган
Београд: Лагуна, 2019.
10. ДИВЉЕ ГУСКЕ
Јулијана Адамовић
Београд: Лагуна, 2019.
11. ДОБРА ИЛИ ЗЛА
Али Ланд
Београд: Лагуна, 2019.
12. ДРУГИ АЈНШТАЈН
Мари Бенедикт
Београд: Лагуна, 2019.
13. ДУГУЈЕМ ТИ
Софи Кинсела
Београд: Лагуна, 2019.

14. ДУХ ПОБУНЕ
Лука Мичета
Београд: Лагуна, 2019.
15. ФАБРИКА ЛУТАКА
Елизабет Мекнил
Београд: Лагуна, 2019.
16. FBI ПРИНЦИП: ТАКТИКЕ ПРЕГОВАРАЊА ЗА ДОБИТНИКЕ
Торстен Хофман
Београд: Лагуна, 2019.
17. ФЕЛИКС
Владимир Кецмановић
Београд: Лагуна, 2019.
18. ФОРЕНЗИКА ИТАКЕ: ИЗАБРАНЕ И НОВЕ ПРИЧЕ
Вуле Журић
Београд: Лагуна, 2019.
19. ГВОЗДЕНИ ОБЛАЦИ: НОВЕ ХРОНИКЕ ЈЕВРЕМА УТВИЋА,
РАСПОПА И ИСТРАЖИТЕЉА
Бранислав Јанковић
Београд: Лагуна, 2019.
20. ХАРФА ЗА ЕЛИ
Хејзел Прајор
Београд: Лагуна, 2019.
21. ХЕЈ, НИСАМ ТИ ТО ПРИЧАЛА
Момо Капор
Београд: Лагуна, 2019.
22. ХИПОКРАТОВА ДЕЦА
Младен Стевановић
Београд: Лагуна, 2019.
23. ХРАБРОСТ
Клара Усон
Београд: Лагуна, 2018.
24. ИСТОРИЈА НАСИЉА
Едгар Луј
Београд: Лагуна, 2019.
25. ИЗАБРАНА ДЕЛА
Зуко Џумхур
Сарајево: Vuubook, 2018.
26. ИЗМЕЂУ КРАЈНОСТИ
Иван Ивачковић
Београд: Лагуна, 2019.

27. **ЈЕДНА НИТ**
Трејси Шевалије
Београд: Лагуна, 2019.
28. **ЈЕДНА ОД НАС: ПРИЧА О НОРВЕШКОЈ**
Осне Гулдал Сејерштад
Београд: Лагуна, 2019.
29. **КАЖЕ ОН, КАЖЕ ОНА**
Ерин Кели
Београд: Лагуна, 2019.
30. **КЉУЧ БЕСМРТНОСТИ**
Хари Слипичевић
Београд: Лагуна, 2019.
31. **КРАЈ САМОЋЕ**
Бенедикт Велс
Београд: Лагуна, 2018.
32. **ЛЕГЕНДА О САМОУБИСТВУ**
Дејвид Ван
Београд: Лагуна, 2019.
33. **ЉУДСКИ АПАРАТ**
Марко Бранковић
Београд: Лагуна, 2018.
34. **МАНАСТИР**
Миломир Ђукановић
Београд: Лагуна, 2019.
35. **МЕХАНЕ И КАФАНЕ СТАРОГ БЕОГРАДА**
Видоје Голубовић
Београд: Лагуна, 2019.
36. **МИЛЕНА ДРАВИЋ: ВИШЕ ОД УМЕТНОСТИ**
Приредила Татјана Њежић
Београд: Лагуна, 2018.
37. **МИНХЕН**
Роберт Херис
Београд: Лагуна, 2019.
38. **MUNDO LIBRE**
Марко Крстић
Београд: Лагуна, 2019.
39. **НАДАЈМО СЕ НАЈБОЉЕМ**
Каролина Сетервал
Београд: Лагуна, 2019.

40. НЕСТВАРНО, А СТВАРНО
Живојин Петровић
Београд: Лагуна, 2019.
41. НЕТИПИЧАН ТИП
Том Хенкс
Београд: Лагуна, 2019.
42. НИШТА ЛАКШЕ ОД УМИРАЊА
Елведин Незировић
Београд: Лагуна, 2019.
43. НОВИ ПУТЕВИ СВИЛЕ: САДАШЊОСТ
И БУДУЋНОСТ СВЕТА
Питер Франкопан
Београд: Лагуна, 2019.
44. НОВИ СВЕТ ИЛИ У АМЕРИЦИ ГОДИНУ ДАНА
Јелена Ј. Димитријевић
Београд: Лагуна, 2019.
45. НОЖ
Ју Несбе
Београд: Лагуна, 2019.
46. ОБЛИК ВОДЕ
Гиљермо дел Торо
Београд: Лагуна, 2019.
47. ОДАБРАНЕ ДРАМЕ
Бертолт Брехт
Београд: Лагуна, 2019.
48. ОДАЈА СЕЋАЊА
Холи Кејв
Београд: Лагуна, 2019.
49. ОДЈЕК ПРОШЛОСТИ
Лука Мичета
Београд: Лагуна, 2019.
50. #ОТЕТА
Тони Парсонс
Београд: Лагуна, 2019.
51. ОЖИЉАК
Хуан Гомес-Хурадо
Београд: Лагуна, 2019.
52. ПИЛОТ ТРАМВАЈА
Јовица Аћин
Београд: Лагуна, 2019.

53. ПЛЕС ОКО СУНЦА: АУТОБИОГРАФИЈА
Ведрана Рудан
Београд: Лагуна, 2019.
54. ПОЧЕТАК БУНЕ ПРОТИВ ДАХИЈА
Светислав Басара
Београд: Лагуна, 2019.
55. ПЕРТЛЕ
Доменико Старноне
Београд: Лагуна, 2019.
56. ПЛЕТЕНИЦА
Летисја Коломбани
Београд: Лагуна, 2018.
57. ПОНОВО ЗАЈЕДНО
Леви Марк
Београд: Лагуна, 2019.

PREPORUČUJEMO

1. Erik Hobsbaum: **DOBA CARSTVA: 1875–1914** / Beograd: Arhipelag, 2019.

Preuzeto sa sajta: <http://www.arhipelag.rs/knjige/doba-carstva-1875-1914/>

Kapitalna historiografska studija Erika Hobsbauma *Doba carstva: 1875–1914*. jedno je od ključnih historiografskih dela modernih vremena.

Ova velika sinteza, pisana uzbuđljivo i zanosno, u jedinstvu obilja činjenica i lucidnih interpretacija, predstavlja istoriju Evrope i sveta u doba velikih imperija poslednjih decenija XIX i prvih decenija XX veka.

Hobsbaum briljantno slika jednu epohu, njenu politiku i društvo, ekonomiju i kulturu, u godinama i decenijama pre nego što će jedna moćna civilizacija zaplivati u užasima Prvog svetskog rata i tako postati „jučerašnji svet“.

Slika tog „jučerašnjeg sveta“ u rukama vrhunskog istoričara kao što je Hobsbaum postaje dragoceno svedočanstvo za današnje vreme i za sva vremena.

2. Nikola Moravčević: **ALBION, ALBION: A historical novel** / Beograd: Arhipelag, 2009.

Preuzeto sa sajta: <http://www.arhipelag.rs/knjige/albion-albion/>

- Prvo izdanje romana *Albion, Albion* Nikole Moravčevića na engleskom jeziku.
- Nagrada „Rastko Petrović“.

Istorijski roman Nikole Moravčevića *Albion, Albion* predstavlja uzbuđljivu povest o Srbiji i Jugoslaviji u vreme Drugog svetskog rata.

Poznat kao vrhunski pisac istorijskih romana, Moravčević je u romanu *Albion, Albion*, zasnovanom na višegodišnjem i pomnom istraživanju istorijske građe i arhiva, na sugestivan način predočio istoriju bez maski, sa svim primerima uzbuđljivih događaja i surovih epizoda, ličnih tragedija i političkih odluka koje se prelamaju u životima običnog sveta.

U ovom romanu Moravčević pred čitaoce izvodi čitavu galeriju poznatih istorijskih ličnosti (Čerčil i Idn, kralj Petar, Slobodan Jovanović, Draža Mihailović, Tito i Šubašić), ali i mnogobrojne junake koji su uverljivost stekli zahvaljujući piščevoj imaginaciji.

Velika priča o istorijskoj drami Drugog svetskog rata na našim prostorima i o političkim procesima skrivenim iza buke i besa istorije.

3. Radivoj Šajtinac: **SUVA IGLA: Iskazi nakon uboda** / Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://www.geopoetika.com/book.php?id=4652>

Grebe, nežno i pažljivo, Radivoj Šajtinac, *suvom iglom* po bakarnoj ploči: prvo siluete, zatim sve oštrije profile svojih, sasvim svakodnevnih likova, senčeći ih blagom ironijom i banatskom, ravničarskom setom. Periferijska prizemljuša od naboja, vlažnih zidova, s baštom, „u kojoj se ni biljkama ništa ne događa”, frizerski salon, studentska soba u Berlinu – mizansceni su večne priče o malim životima s velikim, neispunjenim željama, za koje je „dnevno drevno”.

Šajtinac u svom, novom, *porodičnom romanu* piše kako je uklanjanje ustranu pred pritiskom neizdrživo jednoličnog, besciljnog bitisanja, podjednako moguće, s istim izgledima da bude uzaludno, i u furnirani orman, u koji se od sveta povukao jedan od njegovih likova, kao i u pisanje pesama, popravak trulog oluka, razgovore o stvarima koje se ponavljaju.

Plete, tako, Radivoj Šajtinac paukovu mrežu neprimetne, neumitne prolaznosti, sažete u formuli kojom su počinjale bezbrojne, već izbledele stare priče: *Bili baba i deda i živeli do kraja života...* Ma koliko ovaj skrajnuti mikrokosmos na prvi pogled izgledao banalan, poznat, njega Šajtinac, veštinom izbrušenom i pokazanom u prethodnim knjigama, pretvara u toplo pripovedanje o svim našim, naherenim, potkopanim i neprimetnim egzistencijama, načetim vremenom koje im nije sklonu, kome se, ipak, gerilski žilavo odupiru njegovi likovi.

Milan Ristović

4. Filip Čolović: **RAZBRAJALICA ZA ANDREASA SAMA** / Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://www.geopoetika.com/book.php?id=4598>

Dva vremenska toka ovog romana sa više ukrštenih ličnosti no što su to Andreas Sam i njegov književni tvorac, čine zapravo lavirint sastavljen iz faktografije i fikcije: nesumnjivi i sumnjivi dokumenti isprepletani su sa izmišljenim verzijama (ne)poznatog. Dvostruka prošlost (istog junaka i ove i Pišćevih knjiga) sastoji se od sećanja, fotografija, kadrova filma i života.

Ovo je igra citatnosti: domišljenih i skrivenih citata, asocijativnosti, produbljene i produžene ideje Pišćevog ciklusa o detinjstvu i porodici (*Rani jadi, Bašta, pepeo i Peščanik*) u kojoj je Andreas Sam Pišćev lik – dečak, Pisac – sam, ali i njegov drug – vršnjak. On lebdi između svih ovih sopstvenih verzija i, u zbiru, dovodi čitaoca do *Grobnice za Borisa Davidoviča* kao uzroka za Pišćevu građu *Časa anatomije*, tog udžbenika za moral i intelektualnu čistotu.

Smrt u Pišćevom delu ima nastavak i u Čolovićevom: ovde je u obličju devojke koja ga, kao Bergmanova simbol-slika Smrti, vodi do novosadskog stratišta i zapravo do *Enciklopedije mrtvih*.

Autor ovog romana koristi fizičke i duhovne seobe kao čin potrage za identitetom i njegovim istovremenim brisanjem: bilo nasilno, od Drugog, ili voljno ka gubljenju nacionalnog.

Razbrajalica za Andreasa Sama je svakako ozbiljna dečja igra, ali i igra odraslih sa neizvesnim krajem (izvesna je samo smrt). Ona je omaž i knjiga-orden dodeljen D. K.-u u 30. godini Piščevog produženog života.

Vladislav Bajac

5. Irena Ristić: **OGLEDI O DRUGARSTVU I POSEDOVANJU: Male proze** / Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://www.geopoetika.com/book.php?id=4548>

– Vodič kroz albume Azre i Džonija Štulića.

Sve struke Irene Ristić (psihologija, režija, umetnost... i još poneka) spojile su se u ovim *Ogledima* u jednu – posmatranje. Drug/ovi i poneka drugarica iz knjige istovremeno su jedan određeni a imaginarni drug, kao i više njih različitih – bilo pojedinačnih, bilo u zbiru. Drug kao prijatelj, ali i kao predmet/objekat ljubavi i analize.

Percepcija obuhvata širok raspon zapažanja: od mikrodetalja do krupnih društvenih pojava (postideološkog doba, recimo), od duhovitosti običnih situacija do ironiziranja urbane modernosti. Ovi prozni medaljoni čistih rečenica, oslobođeni svih viškova do mere nagoveštenog ili samo naslućenog, privid su hladnog posmatranja; naprotiv, u tom odmaku ima začuđujuće količine intimnosti kao znaka poverenja prema drugu, čitaocu, pisanju. Autorkini *Ogledi* su kao direktni prenosi u kojima se sve vidi i čuje, a još je i zapisano, za svaki slučaj, da bude sveobuhvatno. Jedna veoma emotivna i pametna knjiga. Multimedijalno režirana.

Vladislav Bajac

... subverzivni povratak eseja u pripovedanje i još subverzivniji prepad literarnog na ogled. Na malom prostoru će nastupiti aktivistički intimizam, umorni entuzijizam, realistički utopizam, zrela infantilnost, materijalistička emotivnost, revolucionarni poklič protiv terora neprikosnovene narativnosti po svaku cenu i, pre i posle svega, melanholična čežnja „da čovek čoveku bude drug”, ako ne u životu, jer to bi bilo ono nužno zahtevanje nemogućeg, onda makar u tekstu. Jer ovaj tekst jeste dokaz da je bar u tom minijaturnom i marginalizovanom, a opet neograničenom polju slobode sve još moguće, pa i Irena Ristić.

Bojan Babić, pisac i drug

6. Mansura Izudin: **PRIVIDENJA IZ SENKE: Roman** / Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://www.geopoetika.com/book.php?id=4654>

Radnja ovog neobičnog romana počinje i završava se na klupi ispred Kafkinog muzeja u Pragu, gde se slučajno upoznaju Kamelija Magdi, književnica iz Kaira, i Adam Kostaki, književnik iz Sijetla. Kao što to ponekad biva među strancima, možda zato što pomisle da se nikada više neće sresti, njih dvoje, van sopstvenih očekivanja, odmah razmenjuju neke vrlo lične tajne, sećanja na bolne trenutke odrastanja, nesrećan i nesređen privatni život, kojih ne mogu da se oslobode i koji su uticali na njihovo formiranje, kao i na odluku da se posvete pisanju, kao jedinom načinu da se izraze. Tu je i niz isprepletanih likova, kojima je zajedničko preispitivanje ličnih i porodičnih, to jest nasleđenih životnih gubitaka, strahova, neuspeha i nesigurnosti, ali i koji se često bave pitanjima umetničkog stvaralaštva i izražavanja jezikom, slikom, muzikom.

Virtuozno intertekstualno tkanje i struktura romana koja izlazi iz okvira tradicionalne romaneskne forme, čini da je nemoguće odrediti kome tačno pripada pripovedački glas i ko tačno o kome piše. Može se reći da je roman *Prividenja iz senke* posvećen književnoumetničkom stvaralaštvu, njegovoj moći, tome šta ga sve pokreće, čemu teži, na čemu se zasniva, kako se gradi i šta predstavlja za književnike, ali i za nas, čitaoce.

Mansura Izudin se od početka do kraja *Prividenja iz senke* s lakoćom poigrava slikama, predstavama, likovima i jezikom, dok preispituje našu percepciju stvarnosti, darujući nam roman neobičnog ustrojstva i kova posvećen ljudskom postojanju, njegovoj istovremenoj krhkosti i snazi.

Dr Dragana Đorđević

7. Daniel Galera: **BRADA NATOPLJENA KRVLJU** / Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://www.geopoetika.com/book.php?id=4655>

Posle iznenadne očeve smrti, junak ovog romana pokušava da iznova započne život u Garopabi, primorskom gradiću na jugu Brazila. Tu, u potpuno novim okolnostima, s novim poznanstvima i iz drugačije perspektive, on ima vremena da se suoči sa svojom i porodičnom prošlošću.

U ovom romanu koji je 2013. osvojio nagradu države Sao Paulo kao knjiga godine, i koji je preveden na dvadesetak jezika, Daniel Galera iz stranice u stranicu nezaustavljivim pripovedačkim ritmom mami čitaoca da ga prati na lutanjima glavnog junaka koji, uprkos zaveri ćutanja i animozitetu meštana, pokušava da otkrije šta se zaista desilo njegovom dedi, koji je u tom malom gradu misteriozno izgubio život krajem šezdesetih godina 20. veka. Među

ne očekivanim emotivnim vezama i putovanjima, on otkriva mnogo više nego što je mogao i da zamisli – ne samo o dedi već i o sebi samom.

Opisujući palanački mentalitet primorskog mesta koje još nije našlo svoje mesto u novom veku, autor donosi razmišljanja i nedoumice mladog čoveka koji pokušava da shvati svoju ulogu u svetu, da sebi objasni ko je on, ko su drugi, da li se može voleti, da li se može praštati i da li praštanje išemu služi.

U ovom romanu koji se teško ispušta iz ruku, naš čitalac ima priliku i da se upozna s delom Brazila koji se ne uklapa u našu uobičajenu sliku o toj zemlji i koji je egzotičan čak i velikom broju Brazilaca.

„*Brada natopljena krvlju* je knjiga koja ostavlja dubok utisak, a Daniel Galera je pisac dostojan divljenja – ozbiljan, robustan, staložen. A i roman je upravo takav, od prve stranice: kao kad neko izlazi iz kuće znajući tačno kuda je krenuo. Stupa čvrsto, ali ne ubrzava korak.”

Gonsalo M. Tavares

„Pročitao sam s velikim zadovoljstvom, privučen iskrenim i tragičnim pričama. Posebno mi je prijao melodični ton proze i način na koji dijalozi – precizni i brzi – uspostavljaju ravnotežu sa opisom radnje. Na čitaočevu sreću, zastrašujući naslov romana služi samo kao ram za liričan i sentimentaln roman.”

Rikardo Pilja

8. A Čeng: **TRI KRALJA** / Beograd: Geopoetika izdavaštvo, 2019.

Preuzeto sa sajta: <https://www.geopoetika.com/book.php?id=4653>

Kada je 1984. godine, pod književnim imenom A Čeng, objavio prvo *Kralja šaha*, a naredne godine i *Kralja drveća* i *Kralja dece*, pisac i slikar Džung Ačeng uzdrmao je kinesku literarnu scenu koja je nekoliko godina ranije, posle književnog zatišja za vreme Kulturne revolucije, već počela da se budi.

Iskustva koja je stekao živeći u zabačenim krajevima Kine kao učesnik Maovog društvenog eksperimenta slanja omladine iz gradskih sredina u ruralne krajeve, poslužila su A Čengu kao tematska okosnica književne trilogije o tri „kralja”. On zadire u tri važna aspekta kineske tradicionalne kulture (potreba za duhovnim razvojem, značaj obrazovanja i harmonija između prirode i čoveka), a ove tri novele povezuje gotovo potpuno odsustvo opisa zlostavljanja za vreme Kulturne revolucije, svojstvenih mnogim proznim delima postmaoističke književnosti. Bilo da je reč o gladi, sveopštoj nemaštini, nedostatku duhovne hrane, tuzi zbog rastanka s porodicom, ili teškom i napornom radu, ti aspekti revolucionarne svakodnevice samo su skicirani u pozadini ovih priča, a u prvi plan stavljeni su prizori koji opisuju ličnu borbu mladih ljudi koji, u vrtlogu burnih istorijskih dešavanja, na različite načine pokušavaju da savladaju životne nedaće.

A Čeng, dakle, ne piše ogorčeno, već naglašava međusobnu privrženost, odanost i uzajamnu brigu svojih likova. Njegovi junaci hvataju se ukoštac s teškim životom tako što zadovoljstvo traže u malim stvarima. U svojoj prozi, autor slavi život i radosti života čije je ishodište u druženju, jednostavnim, iskrenim ljudskim odnosima i zajedničkom smehu.

Dr Mirjana Pavlović, Iz Pogovora

9. Hubertus Fon Šonebek: **ŠKOLA SA LJUDSKIM LICEM** / Novi Sad; Sremski Karlovci: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića, 2017.

Preuzeto sa sajta:

https://www.delfi.rs/knjige/120483_skola_sa_ljudskim_licem_knjiga_delfi_knjizare.html

Postojali su, postoje i danas, različiti projekti i pokušaji da se ispostave humaniji ljudski odnosi u globalnom društvu i/ili njegovim segmentima. Ako posmatramo život, uverićemo se da je uspostavljanje normalnog i moralnog poretka u svetu složen i težak poduhvat. Tako je i u školi. Javljali su se u 20. veku reformatorski pokušaji i u obrazovanju, sa manje radikalnim humanističkim ciljevima i načelima od Šonebekovih (Samerhil, Montesori, Valdorf).

Ovu knjigu ne treba čitati u žurbi, prelistavajući je. Kako bismo shvatili motive i životnu filozofiju autora, treba za čitanje da odvojimo vreme, treba joj pristupiti gotovo sa strahopoštovanjem i radoznalošću, da nas obuzmu i nadahnu autorove ideje i nastojanja i da poželimo da živimo sa decom na isti ili sličan način.

Ako se osvrnemo unaokolo primetićemo porodice i škole čiji roditelji i nastavnici istrajavaju na oživotvorenju pravih vrednosti i ideala – one deluju kao humane oaze u haotičnom i surovom svetu. U sličnom položaju može se naći škola sa ljudskim licem.

Nezavisno od brojnih prepreka i odsustva sistematske društvene podrške, svaki nastavnik i roditelj može da unapređuje i humanizuje ono što ima presudni razvojni značaj – kvalitet odnosa sa decom. Drugarstvo i prijateljstvo iz škole se rado i najduže pamti, duže od računskih operacija ili gramatike, i više utiče na ishod u obrazovanju.

Novi, ravnopravni, drugarski odnosi sa decom predstavljaju okosnicu Šonebekove vizije škole sa ljudskim licem. Shvatićemo važnost novih odnosa, novog života sa decom kada pokušamo da ih realizujemo. Živeći smisljeno i autentično sa decom, roditeljima i nastavnicima, uopšte se ne javljaju problemi u vezi sa vaspitanjem. Aktivnosti i konflikti se poverenjem i dogovorom rešavaju. Takvom saznanju će posvedočiti oni roditelji i učitelji koji na taj način žive u školi i/ili porodici. Zna naš narod odavno: dogovor kuću gradi.

7

ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА

**ЛИСТА НАЈЧИТАНИЈИХ КЊИГА У БИБЛИОТЕЦИ УПРАВЕ
ЗА ПЕРИОД ОКТОБАР–НОВЕМБАР 2020. ГОДИНЕ**

1. ГАЛА–ДАЛИ: РОМАН О СЛИКАРЕВОЈ МУЗИ
Кармен Доминго
Београд: Лагуна, 2018.
2. ИЗГНАНИЦИ
Џејмс Џојс
Београд: Albatros plus, 2009.
3. ЛОВАЦ У ЖИТУ
Џером Дејвид Селинџер
Београд: Лом, 2010.
4. РАТНО СВЕТЛО
Мајкл Ондаче
Београд: Лагуна, 2019.
5. СЕСТРА СИГМУНДА ФРОЈДА
Гоце Смилевски
Београд: Лагуна, 2019.
6. СОЛУНСКА 28: О ПРИЈАТЕЉСТВУ И ИЗДАЈИ: ДЕО 2.
Неле Карајлић
Београд: Лагуна, 2019.
7. СВЕ У СВЕМУ: ИЗАБРАНЕ И НОВЕ ПРИЧЕ
Ивана Димић
Београд: Лагуна, 2019.
8. ОСВАЈАЊЕ ЗАВИЧАЈА
Синиша Ковачевић
Београд: Vukotić media, 2019.
9. У ИМЕ НАРОДА: ЗАПИСИ СА БЛОГА СУДИЈЕ МАЈИЋА
Миодраг Мајић
Суботица: Lucseum iuris, 2019.
10. РАТНИЦИ ЦРНЕ РУКЕ: БЕСМРТНА ПРЕТХОДНИЦА
Синиша Павловић
Нови Сад: Прометеј; Београд: Радио-телевизија Србије, 2018.